

LIETUVOS KARIUOMENĖS DVASININKIJA 1919–1940 M.

Milda Dinapaitė
Vytauto Didžiojo universitetas

ĮVADAS

Karo dvasininkijos tarnyba turi senas tradicijas daugelio valstybių karinėse pajėgose. Tarpukario Lietuvoje ši institucija pradėjo formuotis drauge su Lietuvos Respublikos kariuomene. Oficialiai įsteigta 1919 m. pradžioje, karo dvasininkijos institucija rūpinosi karių sielovada, religiniu ugdymu ir dora iki pat sovietinės okupacijos pradžios.

Tarpukario Lietuvos karo dvasininkijos institucija istorikų nėra plačiai tyrinėta. Lieka daug neaiškumų, susijusių su karo kapelionų statusu ir veikla kariuomenėje, jų reikšme karių gyvenime. Tad šiame straipsnyje ir norėtusi atkreipti dėmesį į 1919–1940 m. gyvavusią karo dvasininkijos instituciją: aptarti jos struktūrą ir teisinę padėtį, įvertinti pasaulietinės valdžios vykdytos politikos įtaką karo dvasininkijos institucijos funkcionavimui, apibrėžti karo dvasininkijos darbo sritis, aprašyti jos veiklą.

Istoriografija nagrinėjama tema nėra gausi. Kariuomenės dvasininkijos institucija, karių religinio gyvenimo ir tradicijų vaizdai labai glaustai pristatomi Vytenio Statkaus monografijoje *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*¹ Informacijos apie kariuomenės dvasininkiją pateikiama ir Gintauto Surgailio straipsnyje *Dvasininkai kariuomenėje*². Remdamasis archyviniais ir publikuotais šaltiniais, autorius bendrais bruožais pristato karo dvasininkijos instituciją ir jos veiklos aspektus. Atskiras skirsnis karo kapelionams taip pat skirtas Vytauto Lesčiaus Lietuvos ginkluotųjų pajėgų kūrimąsi ir Nepriklausomybės kovų laikotarpį aprašančioje monografijoje *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*³. Apie karo dvasininkiją trumpai užsimenama

¹ Statkus V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986.

² Surgailis G., Dvasininkai kariuomenėje, *Karys*, Nr. 8, 10, 1991.

³ Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998.

Vytauto Tininio parengtoje politologijos mokomojoje knygelėje *Politologija kariams*⁴ ir Gintauto Surgailio Lietuvos kariuomenės 80-osioms atkūrimo metinėms paminėti skirtame leidinyje *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*⁵. Bene išsamiausiai kariuomenės dvasininkijos institucija aprašyta nepublikuotame Ryto Narvydo bakalauro darbe⁶. Jame autorius pristatė karo dvasininkijos įkūrimo aplinkybes, šios institucijos raidą ir veiklą iki 1929 m. Nevengdamas istoriografijoje nusistovėjusios klišės dėl atskiro kariuomenės bažnytinio vieneto egzistavimo, R. Narvydas glaustai aptarė ir to meto karo kapelionų teisinę padėtį.

Rengiant šį straipsnį daugiausia buvo remtasi Lietuvos centriniam valstybės archyve (toliau – LCVA) esančiais archyviniais šaltiniais. Vertingiausios tyrimui buvo LCVA saugomos karo kapelionų asmens bylos⁷. Šių bylų tarnybiniuose lapuose ir atestacijose pateikiamos kariuomenės kapelionų charakteristikos ir asmeniniai duomenys, užfiksuoti jų tarnybų laikotarpiai, perkėlimai iš vienos kariuomenės dalies į kitą, nusižengimai bendrajai kariuomenės tvarkai, nurodyti konkrečiam karo kapelionui skirti apdovanojimai ir kt. Itin vertingi atliekant tyrimą buvo ir po įvairius LCVA fondus⁸ išsibarstę dvasininkijos padėčių ir veiklą kariuomenėje nustatantys dokumentai: protokolai, raportai, raštai. Šiuose dokumentuose pateikiama vertingos informacijos, susijusios su karo dvasininkijos institucijos organizavimo ir koordinavimo klausimais, atsispindi karo kapelionų darbo aktualijos, veiklos planai ir siekiai. Rengiant šį darbą taip pat remtasi Kauno arkivyskupijos kurijos archyve (toliau – KAKA) esančia medžiaga. Vertingiausia šiam darbui buvo KAKA saugoma kun. A. Sabaliausko autobiografija⁹, kurioje kun. A. Sabaliauskas aprašė didžiąją savo gyvenimo dalį, taip pat ir kariuomenėje praleistus metus.

Straipsnyje remiamasi skelbtais šaltiniais: kariuomenės dvasininkijos institucijos statusą nustatančiais teisės aktais ir įsakymais¹⁰, vyriausiojo

⁴ **Tininis V.**, *Politologija kariams*, Vilnius, 1995.

⁵ **Surgailis G.**, *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1998.

⁶ **Narvydas R.**, *Karo dvasininkijos tarnyba Lietuvos kariuomenėje (1919–1929)*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000.

⁷ LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 417, 418, 419, 420, 42; LCVA, f. 384, ap. 2, b. 905.

⁸ LCVA, f. 384, 524, 923, 929, 930, 1126.

⁹ **Sabaliauskas A.**, *Autobiografija: Vieno žmogaus gyvenimas*, KAKA, b. 386.

¹⁰ *Įsakymas kariuomenei*, 1918–1940 m.; *Vidaus tarnybos statutas*, Kaunas, 1921; *Vidaus*

kariuomenės kapeliono kun. Adolfo Sabaliausko¹¹ ir kitų su karo dvasininkijos institucija susijusių veikėjų memuarais¹², proginiais ir informaciniais leidiniais¹³, aptariamojo laikotarpio periodinėje spaudoje pasirodžiusiais straipsniais¹⁴.

Šaltiniuose ir negausioje istoriografijoje rasti duomenys ir kariuomenės dvasininkijos institucijos tarnautojų religinė sudėtis lėmė, kad daugiausiai dėmesio atliekant tyrimą buvo skiriama katalikų karo dvasininkijai. Straipsnyje tik fragmentiškai užsimenama apie kitų tikybų karo kapelionų padėtį, problemas ir veiklą kariuomenėje.

KARO DVASININKIJOS STATUSAS KARIUOMENĖJE

Tarpukariu Lietuvos karo dvasininkijos padėtis, pareigos ir teisės buvo nustatomos remiantis 1921 m. priimtu *Kariuomenės dvasiškiųjų statusu*, įsakymais kariuomenei ir bendraisiais kariuomenės statutais. Karo kapelionai privalėjo vykdyti vyriausiojo kariuomenės kapeliono ir savo dalies vado nurodymus.

1919 m. sausio pradžioje Kauno įgulai buvo paskirtas pirmasis karo kapelionas. Juo tapo kunigas Bronislovas Bumša¹⁵. Įgulos pamaldoms laikyti laikinai buvo skirta Kauno dominikonų bažnyčia¹⁶. Netrukus karo

---

tarnybos statusas, Kaunas, 1924; *Vidaus tarnybos statusas*, Kaunas, 1928; *Vidaus tarnybos statusas*, Kaunas, 1932.

¹¹ **Sabaliauskas A.**, *Juodasis kryžius arba Palydėti pasmerktieji*, Vilnius, 2006.

¹² **Raštikis S.**, *Įvykiai ir žmonės*, Chicago, t. 3, 1972; S. Raštikis, *Kovose dėl valdžios*, t. 1, Vilnius, 1990; **Žukas K.**, *Žvilgsnis į praeitį: žmogaus ir kario atsiminimai*, Vilnius, 1992.

¹³ *Gusaras: 1-ojo gusarų Didžiojo Lietuvos Etmono Kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko 15 metų gyvavimo sukakčiai paminėti*, Kaunas, 1934; **Ivinskis Z.**, Šarvuotas auto divizionas, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940; *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939*, Kaunas, 1939; *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, Kaunas, 1934; *8-tas pėstininkų Kauno Kunigaikščio Vaidoto pulkas*, Šiauliai, 1934.

¹⁴ K. A., 16-toji Karo aviacijos šventė, *Kardas*, Nr. 15–16, 1935; Ką veikė 1928 m. karių kapams tvarkyti komisija, *Karys*, Nr. 4–5, 1929; **Keblaitis A.**, Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos, *Kardas*, Nr. 20, 1937; Kareivių kapelionų reikalai, *Ganytojas*, Nr. 9, 1919; **Kuizinas S.**, Kariuomenės švietimo darbas pirmame nepriklausomybės dešimtmety, *Mūsų žinynas*, Nr. 45, 1928; **Vaitiekaitis A.**, Lietuvos karo kapelionų praeitis, *Mūsų žinynas*, Nr. 8, 1939.

¹⁵ 1919 m. sausio 9 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 14 § 3.

¹⁶ 1919 m. sausio 6 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 12 § 6.

kapelionai buvo pradėti skirti ir į kitas suformuotas pėstininkų dalis. Iki 1919 m. liepos vidurio kariuomenėje tarnavo 9 katalikų ir 1 stačiatikių tikėjimo etatiniai karo kapelionai¹⁷. Tačiau besiformuojančiai karo dvasininkijos institucijai vis dar trūko viršininko, taip pat teisių, pareigų ir statuso apibrėžtumo.

Karo kapelionų viršininko klausimas išsprendė 1919 m. liepos 31 d., kai vyriausiuoju kariuomenės kapelionu buvo paskirtas 1-ojo artilerijos pulko kapelionas kun. Antanas Palubinskas¹⁸. 1919 m. rudenį pradėti spręsti ir karo dvasininkijos statuso klausimai. Jau 1919 m. lapkričio 26 d. karo kapelionai buvo prilyginti karo valdininkams¹⁹.

1920 m. gegužės 2 d. karo kapelionai buvo suskirstyti į tris kategorijas: a) armijos kapelionas; b) Kauno karo ligoninės kapelionas; c) pulkų ir kitų tikybių kapelionai. Kapelionų užimtos vietos buvo prilygintos: a) armijos kapeliono – pulko vado; 2) Kauno karo ligoninės kapeliono, pulkų kapelionų, taip pat stačiatikių, evangelikų, sentikių ir judėjų kapelionų – bataliono vado pareigybei²⁰.

Be minėtų kategorijų, karo kapelionai taip pat skirstyti į etatinius ir vicekapelionus. Etatiniais laikyti nuolatos karo kapeliono pareigas einantys ir kariuomenėje tarnaujantys kapelionai. Prie vicekapelionų buvo priskiriami tik retkarčiais karo kapeliono pareigas atliekantys vietos dvasininkai. Ši kapelionų kategorija iš dalies atsirado ir lėšų taupymo sumetimais. 1921 m. krašto apsaugos ministras plk. ltn. Juozas Papečkys savo rašte Ministrui Pirmininkui aiškino, kad miestų, taip pat apskričių komendantūros ir kai kurios kariuomenės dalys neturi savo karo kapelionų, nes iš

¹⁷ 1919 m. sausio 9 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 14 § 3; 1919 m. vasario 3 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 21 § 4; 1919 m. birželio 6 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 84 § 17; 1919 m. rugpjūčio 5 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 125 § 8; 1919 m. liepos 27 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 118 § 7-10; 1920 m. kovo 8 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 263 § 2; 1920 m. gegužės 10 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 325 § 1; 1920 m. gegužės 17 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 330 § 8; 1920 m. gruodžio 2 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 494 § 9.

¹⁸ 1919 m. rugpjūčio 30 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 193 § 3.

¹⁹ 1919 m. lapkričio 26 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 190 § 14. Sprendimas karo kapelionus prilyginti karo valdininkams galiojo iki 1925 m. Jis prieštaravo 1921 m. priimtam *Karo dvasininkijos statutui*, kuriame buvo nurodyta, kad visi karo kapelionai atlyginami ir aprūpinami kaip ir karininkai, sulig atitinkamo prilyginimo. Plačiau žr.: 1921 m. lapkričio 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 268 § 1.

²⁰ 1920 m. gegužės 2 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 317 § 13.

viso jų yra 21, vadinasi, per mėnesį karo kapelionams reikėtų išmokėti apie 4200 auksinų. Kadangi 1922 m. išlaidų sąmatoje tokios išlaidos nebuvo numatytos, komendantūrų ir kai kurių kariuomenės dalių tikybos reikalais rūpinosi vietos kunigai²¹. Tiesa, pasitaikydavo atvejų, kai atlyginimai vicekapelionams nebuvo mokami, pvz.: sentikių karo kapelionas Nikolajus Kozlovskis 1919–1925 m. už vicekapeliono darbą algos negavo. Kaip jis pats rašė, *dirbau visai be jokio atlygio vien tik tikėjimo skleidimo reikalo verčiamas*²². Atlyginimas N. Kozlovskiui mokėti pradėtas tik 1926 m. pradžioje, paskyrus jį etatiniu karo kapelionu²³.

Vicekapelionų atsirado ir dėl norinčiųjų būti karo kapelionais kunigų stygiaus²⁴. Gyvenimas ir darbas kariuomenėje ne visiems dvasininkams atrodė priimtinas, ypač karo metais. Galiausiai ne kiekvieno kunigo charakterio savybės tiko karo kapeliono tarnybai²⁵. Pasitaikydavo atvejų, kai karo kapeliono tarnybos buvo atsisakoma dėl prastų gyvenimo sąlygų ir nedidelės algos, pvz.: 1919 m. balandį pas plk. Konstantiną Žuką apsilankė iš Jungtinių Amerikos Valstijų grįžęs kunigas, kurį vyskupas rengėsi skirti karo kapelionu. Tačiau sužinojęs, kad jam bus skirtas tik 1 ar 2 suremontuoti kambariai, be to, 18–20 dolerių atlyginimas bus mokamas ne už dieną, o už visą mėnesį, kunigas *išvažiavo visai nepatenkintas*²⁶.

1921 m. pradžioje pradėti svarstyti karo dvasininkijos statuto projektai²⁷. Kol vyriausiasis kariuomenės kapelionas ir kariuomenės vadovybė

²¹ 1921 m. kovo 29 d. krašto apsaugos ministro J. Papeckio raštas Ministrui Pirmininkui, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 275, l. 11.

²² 1931 m. vasario 5 d. sentikių karo kapeliono N. Kozlovskio raportas Vyriausiojo štabo administracijos valdybos viršininkui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 165.

²³ Ten pat, p. 165.

²⁴ 1921 m. kovo 28 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono A. Palubinsko raštas Generalinio štabo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 91, l. 297.

²⁵ **Keblaitis A.**, Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos, *Kardas*, Nr. 20, 1937, p. 462.

²⁶ **Žukas K.**, *Žvilgsnis į praeitį*, Vilnius, 1992, p. 166.

²⁷ 1921 m. vasario mėn. buvo svarstomas karo dvasininkijos statuto projektas *Karo kapelionų juridinė ir ekonominė padėtis*. 1921 m. balandžio 8 d. pasirodė vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko siūloma *Bažnytinė Lietuvos Kariuomenės Konstitucija*. 1921 m. birželio 21 d. Izraelis Kaplanas parengė konkrečiai judėjų karo kapeliono tarnybai skirtą projektą *Įvedimui Armijos Rabino tarnybos*. Plačiau žr.: 1921 m. vasario 25 d. *Karo kapelionų juridinės ir ekonominės padėties įsakymo projektas*, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 229, l. 43; 1921 m. balandžio 8 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono A. Palu-

derino pagrindines statuto nuostatas, 1921 m. birželio 13 d. įsakymu kariuomenei buvo nustatytos tam tikros karo kapelionų pareigos. Pirmiausia nurodyta, kad kas mėnesį visi kapelionai privalo pateikti raštišką ataskaitą vyriausiajam kapelionui apie savo pastoracijos ir švietimo veiklą, svarbesnius dalinio įvykius ir reikalus. Kariuomenės kapelionai vyriausiajam kapelionui taip pat turėjo pristatyti metinį pranešimą apie savo veiklą ir savos dalies *tikybiniai-dorovinę* būklę. Nurodyta, kad kapelionai gali nešioti dvasininkams skirtus drabužius arba nustatytą karo kapeliono uniformą. Įsakyme taip pat pažymėta, kad atskirų kariuomenės dalių kapelionai negali palikti savo darbo vietos ilgiau nei trims dienoms be vyriausiojo kariuomenės kapeliono leidimo²⁸. Derėtų paminėti, kad, norėdamas išvykti iš Kauno, vyriausiasis kariuomenės kapelionas apie savo planus taip pat iš anksto turėjo pranešti Krašto apsaugos ministerijai ir palikti oficialų pavaduotoją²⁹.

1921 m. lapkričio 22 d. buvo patvirtintas *Kariuomenės dvasiškių statusas* katalikų dvasininkams³⁰. Jis nustatė bendrąsias kariuomenės dvasininkijos veiklos, elgesio normų, priklausomybės gaires ir bažnytinio turto disponavimo klausimus. Nepaisant tam tikrų trūkumų ir vėliau dėl to atsiradusių nesklaidumų, šio statuto paskelbimą galima vadinti esmiu įvykiu, nes jis užbaigė karo dvasininkijos formavimosi laikotarpį ir pavertė ją reglamentuota kariuomenės institucija.

Kariuomenės dvasiškių statusas buvo sudarytas iš keturių dalių, skirtų bendriesiems dėsniams, vyriausiojo kariuomenės kapeliono, karo kapelionų ir kariuomenės bažnytinio turto naudojimo ir priklausomybės klausimams. Pirmojoje statuto dalyje buvo nurodyta, kad Lietuvos Respublikos kariuomenė – atskiras bažnytinis vienetas, sudarytas iš smulkesnių dalių: divizijų, įgulų, pulkų, batalionų ir ligoninių. Pabrėžta, kad pastoracinį darbą kariuomenėje atlieka dvasininkai, vadinami karo kapelionais. Jie sudaro atskirą žinybą – *karo dvasiškiją*, kurios viršininkas yra

---

binsko siūlyta „Bažnytinė Lietuvos Kariuomenės Konstitucija“, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 229, l. 57–59; 1921 m. birželio 21 d. kariškojo rabino Kaplano parengtas „Įvedimui Armijos Rabino tarnybos“ projektas, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 229, l. 61.

²⁸ 1921 m. birželio 13 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 134 § 1-5.

²⁹ 1927 m. rugsėjo 21 d. plk. lt. Mačiulaičio raštas vyriausiajam kariuomenės kapelionui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 84.

³⁰ 1921 m. lapkričio 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 268 § 1.

vyriausiasis kariuomenės kapelionas. Svarbiausia kapelionų užduotis – rūpintis karių tikėjimo ir bažnytiniais reikalais³¹.

Pagal šį statutą karo kapelionai, kaip ir kiti kariuomenės nariai, turėjo vadovautis bendrais kariuomenės įstatymais. Už nusižengimus jiems taip pat galėjo būti skiriamos drausmės baudmės, papeikimai ir atleidimas iš pareigų. Karo kapelionų atlyginimas ir aprūpinimas turėjo būti toks pat, kaip ir atitinkamos tarnybos karininkų. Dvasininko drabužių nedėvintiems karo kapelionams įsakyta nešioti specialią karo kapeliono uniformą³².

Trečiojoje statuto dalyje nurodyta, kad kariuomenės kapelionai tiesiogiai priklauso nuo vyriausiojo kariuomenės kapeliono ir privalo vykdyti visus kariuomenės dalių vadų ar viršininkų nurodymus. Įvardytos karo kapelionų pareigos: laikyti pamaldas, sakyti pamokslus, klausyti išpažinčių ir dalyti Šv. Komuniją, aprūpinti ligonius, laidoti mirusiuosius, taip pat apie įvykusią nelaimę informuoti mirusiojo artimuosius arba atitinkamų parapijų klebonus.

Kariuomenės kapelionai privalėjo vesti savo dalies mokyklose ir rengiamuose kursuose tikybos ir doros pamokas pagal vyriausiojo kariuomenės kapeliono nustatytas programas, taip pat rengti *tikybiniai-dorovinio* turinio pokalbius kuopose, skyriuose ir įstaigų dalyse dalies vado ar viršininko skirtu laiku³³.

Karo kapelionai buvo įpareigoti saugoti ir prižiūrėti jiems patikėtą bažnytinį turtą, savo doru gyvenimu rodyti pavyzdį kariams. Pakartoti 1921 m. birželio 13 d. nuostatai dėl išvykimo iš darbo vietos, mėnesinių ir metinių ataskaitų rengimo. Statute taip pat nurodyta, kad karo kapelionai mobilizacijos atveju negali būti atleidžiami nuo pareigų ir privalo drauge su savo kariuomenės dalimi vykti į karą³⁴.

Paskutiniame statuto skyriuje vyriausiajam kariuomenės kapelionui įsakyta pristatyti visų kariuomenės *bažnytinių-tikybinių* išlaidų bendrą metinę sąmatą krašto apsaugos ministrui. Statute taip pat nurodyta, kad vyriausiasis kariuomenės kapelionas turi skirstyti bažnytinėms reikmėms gautas lėšas ir drauge su kitais karo kapelionais tvarkyti kariuomenės bažnytinio turto ir lėšų apskaitos knygas. Užsiminta, kad,

---

³¹ Ten pat, Nr. 268 § 1.

³² Ten pat, Nr. 268 § 1.

³³ Ten pat, Nr. 268 § 1

³⁴ Ten pat, Nr. 268 § 1

palikdami tarnybą, sukauptą bažnytinį turtą karo kapelionai privalo perduoti vyriausiajam kariuomenės kapelionui³⁵.

Nors aptartasis statutas apėmė daugybę karo dvasininkijai aktualių temų, tačiau turėjo ir keletą svarbių trūkumų. Pirmiausia jis prieštaravo bažnytinės teisės normoms, kadangi atskiro bažnytinio vieneto įsteigimas buvo Šv. Sosto prerogatyva, o Lietuva tokio leidimo nebuvo gavusi. Antra, jis iki galo nereglementavo karo dvasininkijos institucijos. Liko tam tikrų neaiškumų, susijusių su karo kapelionų teisine padėtimi. Neišsamiai buvo apibrėžtos ir kariuomenės dvasininkijos pareigos. Dėl šios priežasties jau 1922 m. birželio 3 d. įsakymu kariuomenei buvo papildytos kai kurios *Kariuomenės dvasiškijs statuto* nuostatos. Karo kapelionams buvo dar kartą nurodyta kasdien pildyti oficialius dienynus, aprašant visus pastoracijos ir švietimo darbus. Metų pabaigoje kapelionai turėjo parengti savo dienyno santrauką ir pateikti ją vyriausiajam kariuomenės kapelionui³⁶. Tais pačiais metais Ministrų Kabineto nutarimu II rūšies komendantūroms, kur nėra pulkų ar kitų kariuomenės dalių dvasininko, leista samdyti kapelionus³⁷.

Kariuomenės dvasininkijos padėties klausimai dar kartą iškelti 1924 m. vykusioje Lietuvos vyskupų konferencijoje. Joje buvo numatyta karo dvasininkijos institucijai suteikti kariuomenės vyskupijos statusą, taip pat pasiūlytas naujas *Rymo-katalikų dvasiškijs statuto* projektas³⁸. Šis iš 5 skyrių sudarytas statutas, palyginti su tuo metu galiojusi *Karo dvasiškijs statutu*, buvo gerokai išsamesnis, nuodugnesnis. Projekte buvo nurodyta, kad Lietuvos kariuomenė sudarys atskirą bažnytinį vienetą, o vyriausiojo kariuomenės kapeliono bažnytinėje žinioje bus visi karo kapelionai, kariai katalikai ir jų šeimos. Pats vyriausiasis kariuomenės kapelionas pasaulietinės valdžios atžvilgiu taikos meto sąlygomis turėjo tiesiogiai priklausyti nuo krašto apsaugos ministro arba Generalinio štabo viršininko, karo metu – nuo kariuomenės vado nurodymų.

³⁵ Ten pat, Nr. 268 § 1. Kai kurios 4-osios karo dvasininkijos statuto dalies nuostatos dėl bažnytinio turto naudojimo taip pat buvo paskelbtos 1921 m. gegužės 8 d. įsakymu *kariuomenei*, Nr. 108 § 6.

³⁶ 1922 m. gegužės 11 d. įsakymas *kariuomenei*, Nr. 112 § 1.

³⁷ 1922 m. birželio 3 d. įsakymas *kariuomenei*, Nr. 125 § 1-2.

³⁸ 1924 m. Lietuvos kariuomenės *Rymo-Katalikų dvasiškijs statuto projektas*, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 42.

Priėmus projektą turėjo keistis ir karo kapelionų skyrimo tvarka, t. y. kandidatus į šią tarnybą būtų galėjęs teikti kiekvienas Lietuvos vyskupas, o vyriausiasis kariuomenės kapelionas iš jų būtų išsirinkęs tinkamiausią. Daug aiškiau apibrėžtas statusas, išdėstytos ir karo kapelionų pareigos, atleidimo iš tarnybos tvarka ir kt. 4-ajame projekto skyriuje netgi buvo aptarti vicekapelionų tarnybos klausimai³⁹.

Šiam *Rymo-katalikų dvasiškijos statuto* projektui pritarė ir krašto apsaugos ministras mjr. Balys Šližys. Savo laiške Šv. Sosto delegatui arkivyskupui Jurgiui Matulaičiui jis teigė, kad *ypač pritarimo ras tasai siūlomojo statuto pamatinis straipsnis, kuriuo skelbiama, kad Lietuvos kariuomenė bažnytiniu žvilgsniu sudarys atskirą, autonominį vienetą su visomis iš to dėsnių plaukiančiomis, Vyr. kariuom. kapeliono, kitų karo kapelionų ir visų kariškių padėtyje, juridinėmis pasekmėmis. <...> Giliu mano įsitikinimu, ir mūsų kariuomenės, ir visos Lietuvos dvasinei gerovei būtų tik naudinga, jeigu Apaštališkam Sostui leidžiant, mūsų kariuomenės bažnytinių dalykų priešaky visuomet stovėtų asmuo, turįs ne tik betarpe Romos jurisdikciją, bet ir vyskupo Sakrą*⁴⁰. Tačiau minėtasis projektas nebuvo priimtas.

Po nesėkmingo bandymo apie naują kariuomenės dvasininkijos statutą vėl prabilta tik 1938 m. vykusioje karo kapelionų konferencijoje. Jį parengti turėjo specialiai šiam tikslui sudaryta komisija⁴¹. Tačiau naujojo statuto priimti nebespėta. Kariuomenės dvasininkijos veiklą nutraukė 1940 m. birželio 15 d. prasidėjusi sovietinė okupacija. Tų pačių metų birželio 28 d. įsakymu kariuomenei karo kapelionai buvo atleisti nuo švietimo vadų pareigų, tikybos pamokos ir šventadienio mišios kareiviams buvo paskelbtos neprivalomomis⁴². 1940 m. liepos 1 d. kariuomenėje buvo panaikintas maldai kviečiantis trimito signalas, uždrausta melstis ir giedoti⁴³. Liepos 2 d. pertvarkant Lietuvos kariuomenę visi karo kapelionai iš tarnybos buvo atleisti. Panaikinta ir pati kariuomenės dvasininkijos institucija⁴⁴. Vietoje jos 1940 m. liepos 6 d. buvo įsteigta Politinė valdyba

³⁹ Ten pat, l. 42–48.

⁴⁰ 1924 m. sausio mėn. krašto apsaugos ministro mjr. B. Šližio raštas Apaštališkojo Sosto delegatui, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 244, l. 12.

⁴¹ Vaitiekaitis A., Lietuvos karo kapelionų praeitis, *Mūsų žinynas*, Nr. 8, 1939, p. 88.

⁴² 1940 m. birželio 28 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 69.

⁴³ 1940 m. liepos 1 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 73.

⁴⁴ 1940 m. liepos 3 d. Lietuvos kariuomenės pertvarkymo įstatymo nuorašas. <http://www.archyvai.lt/exhibitions/okupac/p25.htm> [žiūrėta: 2012 03 21].

ir politinių vadovų institucija⁴⁵. 1940 m. rugsėjo 14 d. Krašto apsaugos ministerijos Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko įsakymu visi kariuomenės dalyse esantys kryžiai ir religiniai paveikslai turėjo būti neatlygintinai perduoti artimiausioms bažnyčioms⁴⁶.

SU KARO DVASININKIJOS STATUSU IR PAREIGOMIS SUSIJUSIOS PROBLEMOS

Kaip ir kiti karo valdininkai⁴⁷ ir karininkai, karo kapelionai už tarnybą kariuomenėje gaudavo nustatyto dydžio algą bei įvairių priedų, o ištarnavę atitinkamą laikotarpį – ir pensiją⁴⁸. Kariuomenės dvasininkijai taip pat būdavo skiriami valdiški būstai, o norintys gauti žemės karo kapelionai galėjo naudotis visomis karių teisėmis⁴⁹, pvz., 1919–1920 m. Nepriklausomybės kovose dalyvavę karo kapelionai šiuo atžvilgiu buvo prilyginti kariams savanoriams ir pagal Žemės reformos įstatymą jiems turėjo būti skiriama valstybinės žemės⁵⁰. Tačiau, priešingai nei karininkai, kariuomenės dvasininkai negaudavo priedo už karinį laipsnį, kadangi jie karo kapelionams nebuvo suteikiami⁵¹.

Šis klausimas karo kapelionams buvo itin aktualus. Laipsnis ne tik garantuodavo algos priedą, tačiau buvo svarbus veiksnys, nustatantis kariškių tarpusavio santykius. 1928 m. pabaigoje vykusioje karo kapelionų konferencijoje buvo skundžiamasi, kad dėl to kyla daug nesupratimų tarp karo kapelionų (kurie neturi kario laipsnio) ir karininkų, pvz.,

⁴⁵ 1940 m. liepos 6 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 81.

⁴⁶ 1940 m. rugsėjo 14 d. K.A.M. Vyr. likvidacinės komisijos įsakymas, Nr. 10 § 4.

⁴⁷ 1925 m. lapkričio 20 d. II Seimo priimtu įstatymu karo valdininkų etatinės vietos buvo pakeistos į karininkų ir karo žinybos civilinių tarnautojų etatines vietas. Plačiau žr.: Karo valdininkų laipsnių pakeitimo įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 213, eilės Nr. 1407, 1926, p. 1.

⁴⁸ 1921 m. balandžio 9 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 80 § 1; 1929 m. lapkričio 10 d. kariuomenės tiekimų viršininko mjr. Zaskevičiaus raštas Generalinio štabo viršininko 2-ajam padėjėjui, LCVA, f. 929, ap. 4, b. 219, l. 39.

⁴⁹ 1924 m. gruodžio 1 d. Kariuomenės administracijos valdybos viršininko raštas Vyriausios žemės reformos komisijos pirmininkui, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 224, l. 62.

⁵⁰ 1928 m. gegužės 28 d. vyriausiosios kariuomenės kapeliono liudijimo nuorašas, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 67; Žemės reformos įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 83, eilės Nr. 721, 1922, p. 3.

⁵¹ **Keblaitis A.**, *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 462.

įvairiuose kariuomenės sąrašuose pavardžių rašymo eiliškumas priklausė nuo turimų laipsnių, todėl niekas nežinojo, kurioje vietoje rašyti karo kapeliono pavardę. Vienur ji buvo rašoma po pulko vado, kitur – po bataliono vado, dar kitur – po kapitono pavardžių. Tai taip pat trikdydavo karo kapelionų darbą įvairiose kariuomenės komisijose ir valdybose, kadangi joms automatiškai pirmininkaudavo aukščiausią laipsnį turintis asmuo. Be to, komisijose dažnai už karo kapelioną viršesniu buvo laikomas bet kuris laipsnį turintis karininkas⁵². Pagaliau keblumų keldavo net sveikinimasis. Nors pulko vado padėjėjo pareigas einantis karo kapelionas ir buvo prilygintas pulkininkui leitenantui, tačiau realiai laikytas žemesniu už majorą. Todėl sveikindamiesi tik jaunesnieji karininkai kapelionui teikdavo pirmenybę ir tai – vien iš mandagumo⁵³. Tačiau, nepaisant visų skundų ir prašymų, laipsniai karo kapelionams taip ir nebuvo suteikti, o minėtos problemos liko neišspręstos.

Kariuomenės dvasininkijos nusiskundimų būta ir daugiau. 1937 m. karo kapelionas kun. A. Keblaitis, spaudoje aprašydamas karo kapelionų teisinę padėtį ir pareigas, įvardijo keletą opių problemų. Pirma, karo kapeliono pareigas einantys kunigai buvo izoliuoti nuo kitų vyskupijos kunigų, dėl to jiems buvo sunkiau kilti ir bažnytinės hierarchijos laipteliais arba gauti dvasininkų garbės laipsnius. Karo kapelionus taip pat piktino jų pareigų neapibrėžtumas, pvz., jiems dažnai buvo priskiriamas kultūros ir švietimo darbas, kuris nebuvo konkrečiai reglamentuotas, o paremtas tradicija arba dalies vado įsakymu. Be to, švietimo darbą dirbantiems karo kapelionams buvo pavestos švietimo priemonės bei Spaudos ir švietimo skyriaus turtas, už kurį jie tapdavo atsakingi ūkio srities viršininkams, nors pagal Bažnyčios kanonus dvasininkai negalėjo eiti pareigų, kur dėl materialinių dalykų turėtų atsiskaityti pasauliečiams⁵⁴.

Kai kuriems karo kapelionams problemų keldavo ir dviguba tarnystė, t. y. klebono darbas parapijoje ir tuo pat metu priskirta karo kapeliono tarnyba kariuomenėje. Tokioje padėtyje buvo atsidūręs evangelikų ir

---

⁵² 1928 m. gruodžio 28 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono raštas Generalinio štabo administracijos valdybos viršininkui dėl kapelionų padėties neaiškumų, iškeltų per kapelionų konferenciją, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 437, l. 17.

⁵³ Keblaitis A., *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 462–463.

⁵⁴ Keblaitis A., *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 464.

reformatų karo kapelionas Adomas Šernas. 1921 m. lapkričio 21 d. krašto apsaugos ministrui rašytame rašte jis skundėsi, kad eiti dvigubas pareigas (būti parapijos klebonu ir karo kapelionu) labai sunku. Negalėdamas apleisti nė vienos iš šių tarnysčių, A. Šernas prašė aiškiai nustatyti, kiek kartų per metus jis turi aplankyti visas didesnes kariuomenės dalis⁵⁵.

Nepasitenkinimą karo kapelionams kėlė ir tai, kad jie neturėjo realios galios sudrausminti dorovės normoms nusižengiančius puskarininkius ir karininkus: *kapelionas, neturėdamas jokios galios, jokios kontrolės teisės moralinio karininkų ir puskarininkų būvio, lieka lyg pašalinis observatorius pulke viso, kas dedas dorinėje srityje*⁵⁶. Minėtus nusižengėlius kapelionai galėjo sudrausminti tik sakydami pamokslą per šv. Mišias arba įskųdami juos atitinkamos dalies vadui. Pastarasis variantas kapelionų laikytas pernelyg žeminančiu⁵⁷.

Problemiškas buvo ir karo kapelionų padėties savo dalyse klausimas. Nors dar 1920 m. gegužės 2 d. įsakymu kariuomenei Nr. 307 § 13 visų pulkų ir Karo ligoninės kapelionai buvo prilyginti bataliono vadui, tačiau skirtingų dalinių karo kapelionų pareigybės skyrėsi, pvz., 1921 m. gegužės pradžioje vyriausiasis kariuomenės kapelionas skundėsi krašto apsaugos ministrui, kad Karo ligoninėje, taip pat I ir II atsargos batalionuose dirbantys kapelionai prilyginti kuopos vadui ir atitinkamai gauna kuopos vado atlyginimą⁵⁸. Panašių nusiskundimų dėl karo kapelionų pareigybių pasitaikydavo ir vėlesniais metais, pvz., 1937 m. A. Keblaitis rašė, kad *vienuose daliniuose jie yra pulko vado padėjėjo etate, kituose bataliono vado*⁵⁹.

Minėtasias problemas ir klausimus karo kapelionai dažniausiai aptardavo kasmetinėse karo kapelionų konferencijose, kurios vykdavo vyriausiojo kariuomenės kapeliono bute Kaune. Į jas raštiškai buvo sukviečiami visi karo kapelionai. Konferencijų metu taip pat būdavo kalbama apie karo kapelionų veiklos aktualijas ir tolesnius planus, priimami įvairūs su

⁵⁵ 1921 m. lapkričio 21 d. karo kapeliono kun. A. Šerno raštas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 275, l. 7.

⁵⁶ Keblaitis A., *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 463.

⁵⁷ Ten pat, p. 464.

⁵⁸ 1921 m. gegužės 9 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono A. Palubinsko pareiškimas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 929, ap. 4, b. 219, l. 15.

⁵⁹ Keblaitis A., *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 462.

kariuomenės dvasininkija susiję pasiūlymai ir nutarimai⁶⁰. Tiesa, daugių nutarimų dėl įvairių priežasčių taip ir nebuvo įgyvendinti.

VYRIAUSIOJO KARIUOMENĖS KAPELIONO TARNYBA

1919 m. pradžioje atsiradusi kariuomenės dvasininkijos institucija savo viršininko kurį laiką neturėjo. Tačiau karo kapelionų skaičiui nuolat didėjant iškilo problema – nebuvo jų veiklą prižiūrinčio ir koordinuojančio asmens. Šiuo tikslu 1919 m. liepos 31 d. buvo įsteigta vyriausiojo kariuomenės kapeliono tarnyba⁶¹. Kaip teigė Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius, *iniciatyvą paskirti Vyresnįjį kariuomenės kapelioną davė pats dalyko reikalas, būtent suvienodinti ir įmanomai geriau sutvarkyti dvasiškojo ganytojavimo darbą kariuomenės tarpe, sulig Kanonų teisių normos*⁶². Pirmojo vyriausiojo kariuomenės kapeliono kandidatūra iš pradžių buvo apsvastryta Lietuvos vyskupų, o vėliau pasiūlyta kariuomenės vadui. Šiam pritarus, karo dvasininkijos vadovu buvo paskirtas 1-ojo artilerijos pulko kapelionas kun. Antanas Palubinskas⁶³.

Net ir tapęs karo kapelionų viršininku, kun. A. Palubinskas ir toliau liko 1-ojo artilerijos pulko kapelionas. Tokia padėtis apsunkino kun. A. Palubinsko darbą ir menkino jo, kaip kapelionų vadovo, statusą. Vyriausiojo kariuomenės kapeliono autoritetą taip pat mažino išskirtinis Kauno įgulos kapeliono kun. B. Bumšos ir jam paskirtos bažnyčios vaidmuo. Kauno, kaip laikinosios sostinės, įguloje rezidavo valstybės ir kariuomenės vadovybės, veikė pagrindinės įstaigos, įgulos bažnyčioje vykdavo svarbiausios iškilmės, tad vyriausiasis kariuomenės kapelionas dažnai likdavo nuošalyje⁶⁴. Dėl šios priežasties 1919 m. gruodžio 10 d. kun. B. Bumša buvo perkeltas į 1-ąją artilerijos pulką, o kun. A. Palubinskas – paskirtas Kauno įgulos kapelionu, kartu paliekant jį eiti vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas⁶⁵. Taip vyriausiajam kariuomenės kapelionui pagal

⁶⁰ 1925 m. sausio 20 d. vykusios karo kapelionų konferencijos protokolo nuorašas, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 302, l. 31.

⁶¹ 1919 m. rugpjūčio 30 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 139 § 3.

⁶² 1919 m. liepos 26 d. Žemaičių vyskupo pagalbiniško raštas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 929, ap. 4, b. 28, l. 10.

⁶³ Ten pat, l. 10.

⁶⁴ Narvydas R., *Karo dvasininkijos tarnyba Lietuvos kariuomenėje (1919–1929)*, p. 13–14.

⁶⁵ 1919 m. gruodžio 15 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 205 § 11–12.

kompetenciją tiesiogiai buvo priskirti reikšmingiausi kariuomenės bažnytiniai reikalai⁶⁶.

1919 m. pabaigoje vyriausiajam kariuomenės kapelionui Kaune, Laisvės alėjoje, buvo skirtas 6 kambarių tarnybinis butas⁶⁷. Jame buvo įkurdinta ir karo dvasininkijos vadovo kanceliarija, karo kapelionų knygynas, vykdavo Kauno įgulos bažnyčios choro repeticijos⁶⁸. 1920 m. oficialiai pradėta reglamentuoti ir vyriausiojo kariuomenės kapeliono tarnyba. Tų pačių metų gegužės 2 d. jis pagal einamas pareigas buvo prilygintas pulko vadui⁶⁹.

Vyriausiojo kariuomenės kapeliono tarnyba tapo labiau apibrėžta 1921 m. lapkričio 22 d., priėmus *Kariuomenės dvasiškijos statutą*. Antrajame šio statuto skyriuje buvo aptarti vyriausiojo kariuomenės kapeliono pavaldumo ir pareigų atlikimo klausimai. Pirmiausia čia nurodyta, kad jis turi būti skiriamas sutartinai Lietuvos Respublikos vyskupų ir patvirtintas Prezidento, pristačius krašto apsaugos ministrui. Apibrėžta vyriausiojo kariuomenės kapeliono padėtis, pareigos, atsakomybė ir pavaldumas. Statute nurodyta, kad jis yra Lietuvos episkopato⁷⁰ įgaliotas atstovas kariuomenėje, kariuomenės tikybos ir bažnytinių reikalų vedėjas ir visų karo kapelionų viršininkas. Vyriausiasis kariuomenės kapelionas bažnytinius ir tikybos reikalus turi tvarkyti su episkopato ir karo vyriausybės žinia. Skirti, keisti, perkelti ar pašalinti karo kapelionus gali tik sutikus atitinkamiems vyskupams ir patvirtinus krašto apsaugos ministrui⁷¹.

Vyriausiasis kariuomenės kapelionas taip pat privalėjo prižiūrėti ir kontroliuoti visų karo kapelionų elgesį ir veiklą. Jis turėjo teisę pristatyti apdovanoti už uolų darbą to nusipelnčius ir bausti bažnytinėje arba karinėje srityse nusizengusius karo kapelionus. Vyriausiojo kariuomenės kapeliono prievolė buvo valdyti bažnytinį kariuomenės turtą, laikyti ir

⁶⁶ 1919 m. gruodžio 14 d. Rikiuotės skyriaus viršininko gen. ltn. J. Kubiliaus raštas tiekimų viršininkui, LCVA, f. 1126, ap. 1, b. 1, l. 233.

⁶⁷ 1924 m. spalio 14 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko raštas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 244, l. 58.

⁶⁸ 1924 m. spalio 14 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono raportas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 929, ap. 4, b. 244, l. 59.

⁶⁹ 1920 m. gegužės 2 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 317 § 13.

⁷⁰ Episkopatas – visuma vyskupų, bendraujančių su popiežiumi ir tarpusavyje. Plačiau žr.: **Vaitkevičiūtė V.**, *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius, 2001, p. 266.

⁷¹ 1921 m. lapkričio 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 268 § 1.

priziūrėti savo kanceliariją. Tarnybos atžvilgiu jis tiesiogiai priklausė krašto apsaugos ministrui⁷². Verta paminėti, kad tik po 1935 m. kariuomenės reformos vyriausiasis kariuomenės kapelionas tapo tiesiogiai pavaldus kariuomenės vadui⁷³.

Kariuomenės dvasiškijs statutas įtvirtino vyriausiojo kariuomenės kapeliono dviprasmišką padėtį. Pirmiausia nebuvo aiškiai nusakytos jo, kaip karo kapelionų vadovo, teisės. Viena vertus, vyriausiasis karo kapelionas buvo pripažįstamas kaip kariuomenės *tikybinių* ir bažnytinių reikalų vedėjas ir visų karo kapelionų viršininkas⁷⁴. Kita vertus, statute buvo nurodyta, kad karo kapelionai privalo vykdyti ir visus kariuomenės dalių vadų ar viršininkų nurodymus⁷⁵. Be to, nebuvo išspręstas dvigubo pavaldumo klausimas, t. y. vyriausiasis kariuomenės kapelionas liko pavaldus tiek Lietuvos pasaulietinei (krašto apsaugos ministrui ir šalies prezidentui), tiek bažnytinei (episkopatui) valdžiai.

Matydamas, kad priklausymas nuo kitų vyskupų sunkina vyriausiojo kariuomenės kapeliono darbą, 1926 m. vasario 23 d. Apaštališkojo Sosto vizitatorius arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius vyriausiajam kariuomenės kapelionui suteikė *jurisdictionem ordinariam*, t. y. laikinai vyriausiąjį kariuomenės kapelioną atleido nuo priklausomybės kitiems vyskupams ir skyrė jam bažnytinę valdžią. Tačiau ši bažnytinė valdžia apėmė tik karo kapelionų instituciją, o ne visą kariuomenę, jos dalis ar atskirus karius katalikus. Kariuomenė su visomis savo dalimis ir nariais atskiru bažnytiniu vienetu netapo ir liko tų vyskupų, kurių vyskupijose buvo įsikūrusi, žinioje. Karo kapelionams taip pat nebuvo suteikta klebonų teisių. Be to, minėtasis Apaštališkojo Sosto vizitatoriaus nutarimas turėjo galioti laikinai, kol šiuo klausimu galutinį sprendimą pateiks Vatikanas⁷⁶.

Vyriausiojo kariuomenės kapeliono klausimą dar kartą 1927 m. kovo 18 d. iškėlė krašto apsaugos ministras Antanas Merkys. Laiške arkivyskupui metropolitui J. Skvireckui jis apibūdino komplikuoatą kariuomenės dvasininkijos padėtį: *Yra šioks toks nenormalumas tame, kad kiekvienas*

---

⁷² Ten pat, Nr. 268 § 2.

⁷³ **Surgailis G.**, Dvasininkai kariuomenėje, *Karys*, Nr. 8, 1991, p. 13.

⁷⁴ 1921 m. lapkričio 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 268 § 2.

⁷⁵ Ten pat, Nr. 268 § 1.

⁷⁶ 1927 m. sausio 14 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko raportas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 40.

*kunigas, tapęs karo kapelionu, tarnybiniu žvilgsniu, pereina vyriausiojo kariuomenės kapeliono žinion, o bažnytinis žvilgsnis – ir toliau pasilieka priklausomas nuo savo vyskupo. Tokia dvilypė priklausomybė kartais sudaro daug painiavos ir keblumų karo kapelionų parinkime, paskyrimė, perkėlime bei atleidime*⁷⁷. Norėdamas susidariusią padėtį pakeisti, A. Merkys taip pat domėjosi, ar būtų galimybė vyriausiajam kariuomenės kapelionui tiesiogiai priklausyti nuo Vatikano⁷⁸.

Juridine prasme vyriausiojo kariuomenės kapeliono padėtis pakito jau tais pačiais 1927 m. Po 1926 m. gruodžio 17 d. valstybinio perversmo į valdžią atėję tautininkai, stengdamiesi kuo greičiau sureguliuoti Lietuvos ir Vatikano santykius, priėmė 1926 m. gegužės 4 d. paskelbtą popiežiaus Pijaus XI bulę dėl Lietuvos Katalikų Bažnyčios pertvarkymo. 1927 m. rugsėjo 27 d. abi šalys pasirašė konkordatą. Pagal šį konkordatą vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigybė Lietuvoje apskritai nebuvo numatyta, kadangi jo pareigas perimti turėjo arkivyskupas. Konkordato VII straipsnis skelbė, kad Lietuvos *Respublikos ginkluotosios pajėgos naudosis visomis laisvėmis, kurios, sekant kanonų teisės nuostatais, Šv. Sosto yra suteiktos kariuomenėms. Karo kapelionai eis savo pareigas, būdami žinioje arkivyskupo, kuris turės teises juos rinktis*⁷⁹. Taigi, konkordatu Lietuvos kariuomenės dvasininkijos tarnybai nebuvo suteiktas vyskupystės statusas, kartu nebuvo paskirtas ir tiesiogiai Šv. Sostui pavaldus kariuomenės vyskupas, o aukščiausiaji kariuomenės dvasininkijos valdžia turėjo atitekti Kauno arkivyskupui. Liko galioti ir tas pats 1921 m. priimtas *Kariuomenės dvasiškių statutą*, nors kai kurie jo punktai, pvz., aptariantys vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas ir karo kapelionų priklausomybę, buvo pasenę.

Lietuvos arkivyskupui nespėjant atlikti visų pavestų užduočių, vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigybė nebuvo panaikinta. Tačiau pakito jo bažnytinė priklausomybė. Iki tol vyriausiasis kariuomenės kapelionas buvo atsakingas Lietuvos episkopatui, o įkūrus Lietuvos bažnytinę provinciją, jo paskyrimas, priežiūra ir atleidimas tapo arkivyskupo prerogatyva: *Kadangi įvairios skaitlingos Mūsų užimamos vietos*

⁷⁷ 1927 m. kovo 18 d. krašto apsaugos ministro A. Merkio raštas Lietuvos arkivyskupui metropolitui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 38.

⁷⁸ Ten pat, l. 38.

⁷⁹ 1927 m. rugsėjo 27 d. – fašistinės valdžios sudarytas konkordatas su Vatikanu, su tvirtinęs fašizmo ir Katalikų bažnyčios sąjungą Lietuvoje, *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, Vilnius, t. 4, 1961, p. 349.

pareigos dažnai trukdo šį nepaprastai svarbų darbą Mums patiems atlikti, tai nutarėm, geriau jį sutvarkysią, deleguodami savo valdžią tinkamam vyrui. Todėl <...> Vyriausiąjį kariuomenės kapelioną išrenkame ir statome savo delegatų kariuomenės reikalams, suteikdami jam jurisdikcijos valdžią su visomis reikalingomis ar patogiomis galiomis, teisėmis ir privilegijomis, kurios, einant kanonais ar patvirtintais įpročiais, Vyriausiajam kapelionui priklauso. Šias pareigas jis atliks, kolei Mes ar Kauno Soste teisėtai pastatyti Mūsų įpėdiniai neatšauksime⁸⁰.

Verta paminėti, kad vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės kapelionu kun. A. Palubinskas buvo paskirtas dar 1919 m. liepos 31 d. ir šias pareigas ėjo iki 1929 m. gegužės⁸¹. Nepaisydamas ištarnautų metų, 1928 m. rugsėjo 13 d. Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas asmeniškai dar kartą kun. A. Palubinską įgaliojo eiti vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas⁸². Šis žingsnis rodo Bažnyčios hierarcho siekį nenukrypti nuo konkordato nuostatų, bet kartu galėtų būti vertinamas ir kaip savotiškas bandymas pademonstruoti, kad kariuomenės dvasininkijos institucija, bent jau formaliai, turėtų priklausyti nuo jo.

Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas ir toliau prižiūrėjo vyriausiojo kariuomenės kapeliono veiklą. Vyriausiasis kariuomenės kapelionas privalėjo reguliariai atsiskaityti Kauno arkivyskupui už savo ir jam pavaldžių karo kapelionų nuveiktus darbus⁸³. Pažymėtina, kad arkivyskupas buvo patenkintas kun. A. Palubinsko, kaip vyriausiojo kariuomenės kapeliono, veikla, gebėjimais ir uolumu⁸⁴. Už ypatingus nuopelnus Lietuvai vyriausiasis kariuomenės kapelionas buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu⁸⁵. Tiesa, kun. A. Palubinskas pasižymėjo ir tam tikromis pavaldiniams nepriimtiniomis būdo savybėmis, pvz., kun. A. Sabaliauskas apie tuometį savo viršininką rašė: *Daug apie save mano, laiko save aukštesniais už kitus, nori vadovauti, nesidrovi kitų išnaudoti, nemandagiai elgiasi su žemesniais*⁸⁶.

⁸⁰ 1928 m. rugsėjo 13 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 68.

⁸¹ 1928 m. rugsėjo 13 d. Antano Palubinsko tarnybos lapas, f. 930, ap. 2K, b. 417, l. 108.

⁸² Ten pat, l. 108.

⁸³ 1930 vasario 24 d. arkivyskupo metropolito J. Skvirecko laiškas vyriausiajam kariuomenės kapelionui kunigui V. Mironui, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 605, l. 170.

⁸⁴ Ten pat, l. 170.

⁸⁵ 1928 m. vasario 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 17 § 1.

⁸⁶ **Sabaliauskas A.**, *Autobiografija: Vieno žmogaus gyvenimas*, KAKA, b. 623, p. 459.

1929 m. gegužės 28 d. iš pareigų paties prašymu atleidus kun. A. Palubinską, į jo vietą buvo paskirtas kun. V. Mironas⁸⁷. Reikėtų pažymėti, kad iš pradžių arkivyskupas J. Skvireckas nebuvo linkęs kun. V. Mironui patikėti vyriausiojo kariuomenės kapeliono posto, tačiau prezidento A. Smetonos įkalbėtas galiausiai nusileido. Kaip rašė tuometis popiežiaus nuncijus Lietuvoje Riccardo Bartoloni, arkivyskupas J. Skvireckas *pamažu buvo paveiktas primygtinių p. Smetonos, kuris, brangindamas Mironą kaip brolių, tuo labai rūpinosi, reikalavimų ir prašymų*⁸⁸.

Tarnybos atžvilgiu naujasis karo kapelionų viršininkas nė iš tolo nepriminė savo uolaus pirmtako. Dėl prastai einamų vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigų kun. V. Mironas ne kartą susilaukė ir paties arkivyskupo priekaištų. J. Skvirecką itin piktino tai, kad vyriausiasis kariuomenės kapelionas nesiteikdavo jo informuoti apie savo veiklą kariuomenėje. Arkivyskupas skundėsi, kad maždaug pusantų metų nesulaukė jokių pranešimų ir tikslesnių žinių apie kariuomenėje atliekamus pastoracijos darbus ir kun. V. Mirono pastangas šioje srityje⁸⁹. 1930 m. vasario mėnesį kun. V. Mironui adresuotame laiške arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas rašė: *Matau nedovanotiną Tamstos savo pareigų nesupratimą ir nepakenčiamą apsileidimą, ir todėl šiuo duodu Tamstai griežtą išpėjimą; drauge primenu, kad Tamstos nepasitaisymas privers mane atleisti Tamstą be jokių kitų išpėjimų nuo einamų Vyriausiojo Kapeliono pareigų*⁹⁰.

Kun. V. Mironas nesutarė ne vien su savo bažnytine valdžia. 1935 m. sausio 1 d. kariuomenės vadu tapęs gen. Stasys Raštikis vyriausiajam kariuomenės kapelionui taip pat negailėjo kritiškų pastabų. 1935 m. atestacijoje gen. S. Raštikis apie kun. V. Mironą rašė: *Ne visada drausmingas, savarankiškas, nepatenkintas savo dalykine priklausomybe kariuomenės vadui. Aplenkdamas savo tiesioginius viršininkus dažnai tarnybiniais reikalais kreipiasi į aukštesnius valstybės vyrus (Respublikos prezidentą, ministrą pirmininką), dažnai linkęs ne į savo reikalus. <...> Labai linkęs į politiką, kas ne visada suderinama su tarnyba.<...> Daugiau politikas*

⁸⁷ 1929 m. gegužės 29 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 44 § 1, 2.

⁸⁸ 1930 m. vasario 25 d. R. Bartoloni raštas Šv. Sosto valstybės sekretoriui kard. E. Pacelli apie Kauno arkivyskupą, *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): Slaptojo Vatikano archyvo dokumentai*, Vilnius, 2010, p. 304.

⁸⁹ 1930 vasario 24 d. arkivyskupo metropolito J. Skvirecko laiškas vyriausiajam kariuomenės kapelionui kunigui V. Mironui, ten pat, l. 170.

⁹⁰ Ten pat, l. 170.

*negu karo kapelionas*⁹¹. Pastarasis apibūdinimas buvo itin taiklus, kadangi kun. V. Mironas garsėjo nepaprastai aktyvia politine veikla⁹².

Nepaisant nepaklusnaus elgesio, griežto arkivyskupo įspėjimo ir nesutarimų su kariuomenės vadovybe, vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas kun. V. Mironui pavyko išlaikyti iki 1938 m. kovo pabaigos. Įtakos tam, be abejo, turėjo jo politinės pažiūros ir draugiški santykiai su šalies prezidentu A. Smetona ir jo šeima. Net ir tapęs vyriausiuoju kariuomenės kapelionu, kun. V. Mironas ir toliau nuolat bendradarbiavo su prezidentu, vykdydavo pavestus įpareigojimus, dalyvaudavo uždaruose prezidentūroje vykusiuose pasitarimuose, kur buvo svarstomos vidaus politikos ir tarptautinių santykių aktualijos⁹³.

1938 m. kovo 31 d. paties prašymu kun. V. Mironas iš vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigų buvo atleistas. 1938 m. balandžio 7 d. jo vietą užėmė kun. Adolfas Sabaliauskas⁹⁴. Pastarajam darbas kariuomenėje nebuvo naujiena. Dar 1920 m. kovo 19 d. kun. A. Sabaliauskas buvo paskirtas Karo ligoninės kapelionu, iš šių pareigų atleistas tik paskyrus jį vyriausiuoju kariuomenės kapelionu⁹⁵.

Kariuomenėje apie kun. A. Sabaliauską buvo atsiliepiama itin gerai. Jis buvo apibūdinamas kaip inteligentiškas, pavyzdingai išauklėtas, taktiškas, mandagus, tvarkingas, aukštos moralės, linksmas ir ganėtinais užsispyręs žmogus, gerai pažįstantis kariuomenės gyvenimo papročius, mokantis bendrauti su viršininkais ir valdininkais. Tiesa, šiek tiek kritikos kun. A. Sabaliauskas susilaukė dėl tarnybinių pareigų atlikimo:

⁹¹ 1935 m. *Vlado Mirono atestacija*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 276.

⁹² Nuo 1918 m. V. Mironas priklausė Tautos pažangos partijai; 1924–1939 m. buvo vienas iš Lietuvių tautininkų sąjungos vadovų, 1939 m. – jos pirmininkas; 1926 m. išrinktas į III Seimą; 1927–1929 m. buvo vienas iš laikraščio *Tautininkų žinios* redaktorių; 1928–1929 m. vadovavo Tikybos reikalų departamentui prie Vidaus reikalų (vėliau – Švietimo) ministerijos; 1934–1938 m. kun. V. Mironas buvo Kauno miesto tarybos narys; 1938 m. pradžioje atstovavo Lietuvai neoficialiose derybose su Lenkija; tais pačiais 1938 m. tapo Lietuvos Respublikos Ministrų Pirmininku, be to, kurį laiką ėjo žemės ūkio ministro pareigas. Plačiau žr.: *Lietuvos Respublikos Seimų narių biografinis žodynas*, Vilnius, t. 3, 2007, p. 386–387.

⁹³ **Bukaitė V.**, *Nepriklausomybės Akto signataras Vladas Mironas*, Vilnius, 2009, p. 65, 88–89.

⁹⁴ 1938 m. balandžio 11 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 27 § 2, 4.

⁹⁵ 1938 m. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Sabaliausko tarnybos lapas, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 164.

teigta, kad nors *savo pareigas supranta ir atlieka gerai, bet ypatingo autoriteto nėra įgijęs. Nepakankamai kreipia dėmesio į karių švietimo darbą*⁹⁶. Verta paminėti, kad kun. A. Sabaliauskas domėjosi su valstybe ir politika susijusiais dalykais, buvo Krikščionių demokratų partijos šalininkas ir rėmėjas⁹⁷, tačiau politinės pažiūros jam nesutrukdė tapti vyriausioju kariuomenės kapelionu.

Vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas kun. A. Sabaliauskas ėjo keletą metų. 1940 m. balandžio 16 d. paties prašymu iš tarnybos ir kariuomenės buvo išleistas į pensiją⁹⁸. Į savo vietą kun. A. Sabaliauskas rekomendavo profesorių kun. Mečislovą Sandanavičių, kuris tuo metu ėjo Kauno komendantūros vicekapeliono pareigas. Apie šį kandidatą kun. A. Sabaliauskas kariuomenės vadui rašė: *Prof. Kunigas Sandanavičius su kariuomene ir jos pastoracijos darbu yra gerai susipažinęs, gero būdo, autoritetingas ir aukšto intelekto asmuo; teisininkas ir administracinėje srityje turi daug patyrimo. Jis yra tinkamiausias kandidatas šiai vietai*⁹⁹. Kun. A. Sabaliausko siūlomą kandidatą palaikė ir Kauno arkivyskupas¹⁰⁰.

Nors ir buvo pateikta svarių rekomendacijų, vyriausioju kariuomenės kapelionu prof. kun. M. Sandanavičius paskirtas nebuvo. Jo kandidatūra veikiausiai nepatiko tuomečiam kariuomenės vadui div. gen. Vincui Vitkauskui. 1940 m. vasario 24 d. rašytame laiške div. gen. V. Vitkauskas prašė Kauno arkivyskupo metropolito pritarti, kad vyriausioju kariuomenės kapelionu būtų paskirtas vyskupas Teofilus Matulionis, o kun. M. Sandanavičiui atitektų Kauno įgulos karo kapeliono ir Kauno įgulos bažnyčios rektorius pareigos¹⁰¹.

Į kariuomenės vado pageidavimą buvo atsižvelgta ir, sutikus Kauno arkivyskupui metropolitui, vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas nuspręsta patikėti vyskupui T. Matulioniui¹⁰². Įdomu tai, kad iš kariuomenės

⁹⁶ 1937 m. *Adolfo Sabaliausko atestacija*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 167–168.

⁹⁷ Ten pat, l. 167–168.

⁹⁸ 1938 m. *Adolfo Sabaliausko tarnybos lapas*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 164.

⁹⁹ 1940 m. vasario 22 d. *vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Sabaliausko raportas kariuomenės vadui*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 182.

¹⁰⁰ Ten pat, l. 182.

¹⁰¹ 1940 m. vasario 24 d. *kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko raštas Kauno arkivyskupui metropolitui*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 317.

¹⁰² 1940 m. gegužės 14 d. *Ministrų Tarybos nutarimo nuorašas*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 310.

į pensiją pasitraukęs kun. A. Sabaliauskas ir naujasis vyriausiasis kariuomenės kapelionas buvo vienmečiai¹⁰³. Pagal Karinės tarnybos įstatymo 150 straipsnį dėl senyvo amžiaus vyskupas T. Matulionis nebegalėjo būti priimtas į kariuomenę kaip etatinis tarnautojas. Kariuomenės vadas div. gen. V. Vitkauskas šiuo klausimu kreipėsi į patį Ministrą Pirmininką, prašydamas, kad pastarasis pasiūlytų Ministrų Tarybai leisti vyskupą T. Matulionį samdyti kaip neetatinį civilinį tarnautoją, tačiau mokėti jam vyriausiojo kariuomenės kapeliono atlyginimą¹⁰⁴.

Kol buvo sprendžiami vyskupo T. Matulionio tarnybos klausimai, karo dvasininkijos institucija negalėjo likti be vadovo. Todėl į pensiją pasitraukusį kun. A. Sabaliauską laikinai pakeitė kun. Augustinas Vaitiekaitis¹⁰⁵. 1940 m. gegužės 14 d. Ministrų Tarybai patenkinus kariuomenės vado prašymą, vyriausiuoju kariuomenės kapelionu tapo vyskupas T. Matulionis¹⁰⁶. Šias pareigas vyskupas T. Matulionis ėjo iki 1940 m. liepos 2 d., kol *paties prašymu* iš tarnybos buvo atleistas¹⁰⁷.

KARO DVASININKIJOS IR PASAULIETINĖS VALDŽIOS SANTYKIAI

Karo dvasininkijos ir pasaulietinės valdžios santykiai visą tarpukarį buvo ganėtinai sklandūs ir taikūs, tačiau ne visada idiliški. Karo kapelionai retkarčiais nevengdavo pademonstruoti nepasitenkinimo dėl jų nuomone, pasaulietinės valdžios netinkamos politikos karo dvasininkijos atžvilgiu, t. y. neaiškiai apibrėžtų teisių, pareigų ir keleriopos priklausomybės. Pasaulietinė valdžia kariuomenės dvasininkijai taip pat negailėjo kritikos dėl netinkamo pareigų atlikimo, kariuomenės taisyklių nesilaikymo ar net kišimosi į valstybės valdymo reikalus.

---

¹⁰³ Abu gimę 1873 m.

¹⁰⁴ 1940 m. balandžio 30 d. kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko raštas Ministrui Pirmininkui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 312.

¹⁰⁵ 1938 m. Adolfo Sabaliausko tarnybos lapas, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 164.

¹⁰⁶ Verta paminėti, kad Ministrų Tarybos posėdis įvyko 1940 m. gegužės 14 d., tačiau vysk. T. Matulionis pripažintas einančiu vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas nuo 1940 m. gegužės 10 d. Plačiau žr.: 1940 m. gegužės 14 d. Ministrų Tarybos nutarimo nuorašas, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 310.

¹⁰⁷ 1940 m. Teofiliaus Matulionio tarnybos lapas, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 419, l. 307.

Iki Lietuvos Respublikos III Seimo darbo pradžios karo kapelionai priekaištų dėl valstybės vykdomos politikos Katalikų bažnyčios atžvilgiu beveik neturėjo. Situacija pasikeitė į valdžią atėjus kairiųjų partijų – valstiečių liaudininkų, socialdemokratų ir tautinių mažumų – koalicijai. Kariuomenės dvasininkija skundėsi, kad *Seimo rinkimų daviniams pakeiktus politinę kryptį, kapelionams reikia labai atsargiai ir sumaniai aiškinti tikybos dalykus, besipinančius su šių dienų politika*¹⁰⁸. 1926 m. lapkričio 25 d. vykusioje karo kapelionų konferencijoje vyriausiasis kariuomenės kapelionas netgi skaitė pranešimą apie mokymo programų taktiką, pagal kurią kariams turėjo būti aiškinami su politika susiję dalykai¹⁰⁹.

Įtampos į karo dvasininkijos ir valdžios santykius įnešė 1926 m. gruodžio 17 d. įvykdytas valstybinis perversmas. Po perversmo Lietuvos kariuomenė tapo faktinio režimo ramsčiu. Siekiant išlaikyti jos palankumą tautininkams ir jų ideologijai, buvo stengiamasi kariuomenę apsaugoti nuo įvairių politinių įtakų¹¹⁰. Šiuo požiūriu dėl netinkamo elgesio, t. y. dėl valdžios vykdytos politikos kritikos ir krikščionių demokratų idėjų propagavimo, į kriminalinės policijos akiratį buvo patekę keletas karo kapelionų. Vienas iš jų, kun. Vincas Abraitis, buvo kaltinamas krikščionių demokratų dvasios skiepijimu 5-ajame pėstininkų pulke. Be to, užsiminta apie šio kapeliono polinkį į girtavimą ir dalyvavimą nepadoriuose pasilinksminimuose. Dar vienas kariuomenės kapelionas kun. Klemenas Jurkus buvo įvardytas kaip krikščionių demokratų naudai veikiantis asmuo. Užsiminta, kad jis didelę įtaką darė beveik visoms Ukmergės apskrities krikščionių demokratų organizacijoms¹¹¹.

Nepaisant šių kaltinimų ir veikiausiai kurį laiką trukusios akylesnės jų darbo priežiūros, jokių nuobaudų minėtiems kariuomenės kapelionams pritaikyta nebuvo ir tai tolesnei tarnybai nesutrukdė. Kun. V. Abraitis tiek 1927 m., tiek vėliau kasmetėse atestacijose buvo vertinamas kaip

¹⁰⁸ 1926 m. lapkričio 25 d. vykusios karo kapelionų konferencijos protokolas, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 34.

¹⁰⁹ Ten pat, l. 34. Protokole apie minėtąjį vyriausiojo kariuomenės kapeliono pranešimą užsimenama tik keliais sakiniais. Viso pranešimo rasti nepavyko.

¹¹⁰ **Vaičėnonis J.**, *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius, 2003, p. 58.

¹¹¹ 1928 02 14 *Kriminalinės policijos direktoriaus plk. S. Rusteikos raportas krašto apsaugos ministrui*, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 605, l. 225.

išsilavinęs, doras, sąžiningai einantis tarnybines pareigas, padoraus elgesio, neigiamų polinkių neturintis kariuomenės kapelionas¹¹², gerai suprantantis valstybės ir tautos reikalus ir jiems visiškai atsidavęs¹¹³. 1932 m. jis buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu. Kariuomenėje savo pareigas ėjo iki pat 1940 m. liepos mėnesio¹¹⁴. Panašiai susiklostė ir karo kapeliono kun. K. Jurkaus tarnyba. Vėlesnėse kasmetėse atestacijose apie jį atsiliepta teigiamai, kun. K. Jurkus apibūdintas kaip itin uolus, rūpestingas, labai gerai savo pareigas atliekantis kariuomenės kapelionas¹¹⁵. 1937 m. jis taip pat buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu. Kariuomenės kapeliono pareigas ėjo iki pat sovietinės okupacijos pradžios¹¹⁶.

Reikia pažymėti, kad nusiskundimų dėl kariuomenės kapelionų propaguojamų nederamų pažiūrų, jų kritiško požiūrio į tautininkų politiką būta ir vėlesniais metais. Kapelionai kaltinti bandymu užmegzti pernelyg glaudžius santykius su puskarininkiais ir tuo, kad, vesdami tikybos pamokas kareiviams, netiesiogiai užsimena apie netinkamą valdžios požiūrį įvairiais tikybos klausimais¹¹⁷. Vis dėlto jokių griežtesnių priemonių prieš karo kapelionus imtasi nebuvo. Ir toliau liko galioti tas pats kariuomenės dvasininkijos statusas, nevyko jokio karo kapelionų institucijos perorganizavimo, nebuvo sumažintas ir karo kapelionų etatų skaičius, pvz., 1926 m. rugsėjo mėnesį kariuomenės dvasiniais reikalais rūpinosi 12 etatinių karo kapelionų ir 3 vicekapelionai, samdomi vietos kunigai: Kaune (Karo kalėjimui), Kėdainiuose (2-ajam artilerijos pulkui) ir Vilkaviškyje (4-ajam artilerijos pulkui). Iš kitais metais rašyto vyriausiojo kariuomenės kapeliono raporto matyti, kad 1927 m. kovo 5 d. karo kapelionų skaičius liko nepakitęs¹¹⁸. O 1929 m. balandžio 1 d. buvo įsteigti 6 vyriausiajam

¹¹² 1928 m. *Vinco Abraičio atestacija*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 84.

¹¹³ 1936 m. *Vinco Abraičio atestacija*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 78.

¹¹⁴ *Vinco Abraičio tarnybos lapas*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 40.

¹¹⁵ 1931 m. *Klemenso Jurkaus atestacija*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 420, l. 153.

¹¹⁶ *Klemenso Jurkaus tarnybos lapas*, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 420, l. 152.

¹¹⁷ 1931 m. *vasario 3 d. Kriminalinės policijos direktoriaus plk. S. Rusteikos slaptas raportas krašto apsaugos ministrui*, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 605, l. 193.

¹¹⁸ 1927 m. *kovo 5 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono raportas krašto apsaugos ministrui*, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 39.

kariuomenės kapelionui pavaldžių civiliųjų tarnautojų etatai: 1 – vargounininko, 2 – karių kapų sargo, 2 – bažnyčios tarno, 1 – bažnyčios sargo¹¹⁹.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo kariuomenės kapelionų taip pat nepradėta dažniau keisti ar šalinti iš pareigų. Galima pastebėti netgi priešingą tendenciją: iš karto po perversmo kariuomenės dvasininkijos institucija pasidarė stabilesnė, kapelionai paskirtose tarnybos vietose išbūdavokur kas ilgiau, sumažėjo iš kariuomenės atleidžiamų ir į ją priimamų kapelionų skaičius, pvz., iki perversmo vien 1926 m. iš kariuomenės buvo atleisti 6 kariuomenės kapelionai ir 3 vicekapelionai, 3 kariuomenės kapelionai perkelti į kitus dalinius, paskirti nauji – 8. 1927 m. iš kariuomenės buvo atleistas tik 1 kapelionas – 1-ojo pėstininkų pulko kapelionas kun. Jonas Deveikis, o į jo vietą priimtas kun. Klemensas Jurkus¹²⁰. Dar vienas karo kapelionas, kun. Antanas Sidaravičius, iš Technikos pulko buvo perkeltas į Karo technikos štabą¹²¹.

Nesutarimų karo dvasininkijai kildavo ne tik su valstybės, bet ir su kariuomenės valdžia. Tiesa, dažnai dėl pačių karo kapelionų netinkamo elgesio, pvz., 1935 m. evangelikų liuteronų kapelionas kun. Petras Dagsy ne kartą buvo įspėtas dėl to, kad *užsidėjęs kunigo uniformą nesidrovėdavo užėiti į restoranus bei kavines, kur būti uniformoje leidžiama, viešose vietose per balius šokdavo ir p.*¹²² Kariuomenės vadovybė ir vyriausiasis kariuomenės kapelionas taip pat netoleravo 1-ojo pėstininkų pulko kapeliono kun. Jono Deveikio elgesio: kai jis iš puskarininkio našlės reikalavo 30 Lt už vyro laidotuves; nepasiruošęs atėjo į mirusio eilinio laidotuves; dažnai neatvykdavo vesti tikybos pamokų ir kt. Už šiuos nusižengimus iš tarnybos kun. Jonas Deveikis buvo atleistas¹²³. Už didžiulius įsiskolinimus (apie 10 000 Lt) privatiems asmenims prašymą atleisti iš tarnybos liepta

¹¹⁹ 1929 m. balandžio 6 d. įsakymas Vyriausiajam štabui, Nr. 11 § 47.

¹²⁰ 1927 m. liepos 28 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 93 § 6, 7.

¹²¹ Kun. A. Sidaravičiaus perkėlimą lėmė karo kapeliono etato perkėlimas iš Technikos pulko į Karo technikos štabą. Plačiau žr.: 1927 m. rugpjūčio 29 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 104 § 9; *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939*, Kaunas, 1939, p. 244.

¹²² 1935 m. gegužės 22 d. 6-ojo pėstininkų pulko vado raportas III-iosios pėstininkų divizijos vadui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 328.

¹²³ 1927 m. birželio 11 d. 1-ojo pėstininkų pulko vado raportas 1-osios karo apygardos viršininkui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 286.

parašyti sentikių kapelionui kun. Agafonikui Pankratjevui¹²⁴.

Karo kapelionų padėtį kariuomenėje sunkino ir asmeninis dalių vadų nusistatymas, pvz., 7-ojo pėstininkų pulko karo kapelionas kun. Vincas Bartuška paprašė atleisti iš karo kapeliono pareigų, kadangi nebegalėjo taikstyti su užgauliu pulko vado elgesiu. Karo kapeliono ir pulko vado nesutarimai prasidėjo tada, kai pulko vado žmona, girdint kitiems asmenims, įžeidė karo kapelioną. Pastarasis, sukritikavęs tokį moters poelgį, supykė patį pulko vadą. Pasak kun. V. Bartuškos, *nors tas privataus pobūdžio incidentas vėliau tapo likviduotas, bet pulko vadas, neturėdamas reikalingo išsilavinimo (mokslo cenzo), administratyvio prityrimo ir takto, negalėjo užmiršti šio incidento bent tiek, kad jo nerišus su mūsų santykiais tarnybos ir bendrai kariuomenės darbe*¹²⁵. Savo nepasitenkinimą karo kapelionu pulko vadas išreiškė per pulko šventę, kai jo kvietimu mišias turėjo laikyti pašalinis kunigas, o kun. V. Bartuškaiti netgi buvo uždrausta sakyti pamokslą. Pulko vadas ir toliau nederamai elgėsi su karo kapelionu, nepelnytai jį kritikavo. Į nesiliaujančius kivirčius įsikišti buvo priverstas vyriausiasis kariuomenės kapelionas. Vyriausiojo štabo viršininkui rašytame raporte jis prašė paaiškinti padėtį pulkų vadams, kad jie neuzurpuotų sau bažnytinės srities ir nesikėsintų į karo kapelionų teises ir jų kompetencijas dalykus¹²⁶.

Dalių vadai taip pat ne visada paisydavo *Kariuomenės dvasiškijos statuto* reikalavimų ar įsakymų dėl karo kapelionų padėties. 1925 m. vykusioje karo kapelionų konferencijoje skųstasi, kad kai kurie dalių vadai trumpina arba net *užprotestuoja* vyriausiojo kariuomenės kapeliono kariuomenės dvasininkams skirtas atostogas¹²⁷. Būtinybės taip elgtis nebuvo, kadangi pagal *Kariuomenės dvasiškijos statutą* atostogaujančius karo kapelionus pavaduodavo kitas dvasininkas¹²⁸. Nepaisydami vyriausiojo

¹²⁴ 1937 m. vasario 8 d. Kariuomenės štabo viršininko pranešimas sentikių kapelionui A. Pankratjevui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 417, l. 200.

¹²⁵ 1929 m. sausio 27 d. karo kapeliono kun. V. Bartuškos raportas vyriausiajam kariuomenės kapelionui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 421, l. 13.

¹²⁶ 1928 m. gruodžio 20 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 437, l. 18.

¹²⁷ 1925 m. sausio 20 d. vykusios karo kapelionų konferencijos nuorašas, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 302, l. 31.

¹²⁸ 1925 m. birželio 20 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko raštas Vyriausiojo štabo Mobilizacijos skyriaus viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 302, l. 29.

kariuomenės kapeliono nuomonės, dalių vadai karo kapelionams pavedavo įvairių pašalinių pareigų, pvz., atlikti turto ar apskaitos tikrinimą. Atsisakę atlikti arba prastai atlikę tokią užduotį karo kapelionai gaudavo papeikimus¹²⁹.

KARO DVASININKIJOS VEIKLA

Kariuomenės *Vidaus tarnybos statute* Lietuvos karo kapelionai buvo įvardyti kaip atitinkamos kariuomenės dalies viršininko padėjėjai tikybos reikalams. Laikydami bendrą dalies viršininko nurodymų, jie turėjo tvarkyti savo dalies tikybos reikalus, t. y. prižiūrėti pavestas bažnyčias, skaityti religinio turinio paskaitas savo ir šalia esančiose dalyse, jei šios neturi savo karo kapeliono, prisidėti prie įgulos kapų tvarkymo, o svarbiausia – atlikti įvairias religines apeigas¹³⁰.

Religinė praktika

Viena pagrindinių karo kapelionų atliekamų religinių apeigų buvo šv. Mišių laikymas. Kiekvieną sekmadienį karo kapelionai pagal galimybes laikydavo pamaldas įgulų bažnyčiose arba prie lauko altorių paradų metu, poligone ir stovyklose. Kariai organizuotai dalyvaudavo tokiose karo kapelionų laikomose šv. Mišiose, taip pat, pritariant vargonams, giedodavo šventas giesmes ir meldavosi¹³¹. Religinių ir valstybinių švenčių dienomis, kitomis svarbiomis progomis pamaldos vykdavo iškilmingiau nei paprastai. Kariai rikiuote ar kartu su orkestru žygiuodavo į savo bažnyčias, karo kapelionai sakydavo specialiai tai progai pritaikytus pamokslus¹³².

Karininkams dalyvauti sekmadieninėse šv. Mišiose nebuvo privaloma, bet pageidautina. Į bažnyčią sekmadieniais privalėjo eiti tik tvarką prižiūrintys karininkai¹³³. Tačiau, nepaisant vyresnybės įsakymų, tokia tvarka bažnyčiose ne visada buvo užtikrinama. Netinkamas karių ir

¹²⁹ 1925 m. sausio 20 d. vykusios karo kapelionų konferencijos nuorašas, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 302, l. 31.

¹³⁰ *Vidaus tarnybos statute*, Kaunas, 1924, p. 11; *Vidaus tarnybos statute*, Kaunas, 1928, p. 11; *Vidaus tarnybos statute*, Kaunas, 1932, p. 13.

¹³¹ **Statkus V.**, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 469.

¹³² Ten pat, p. 469.

¹³³ **Narvydas R.**, *Karo dvasininkijos tarnyba Lietuvos kariuomenėje (1919–1929)*, p. 40.

kariūnų elgesys, dažnas pamaldų nelankymas tiek karo kapelionams, tiek kariuomenės dalių vadams keldavo nepasitenkinimą, pvz., piktintasi, kad Kauno *įgulos bažnyčia pavirto visiškai bažnyčia miestelėnų, o ne įgulos kariškių, kurie gi ją lanko labai mažame skaitliuje taip, kad lankant ją darosi įspūdis, kad arba: 1) nėra Kaune kariškių, 2) nėra katalikų kariškių, 3) kariuomenė savo dvasioje pakrypo iš tikybos kelio. Karininkų bei karo valdininkų ypač prisieina stebėtis jų skaitlium*¹³⁴.

Dar viena karo kapelionų pareiga buvo priimti kareivių priesaiką. Kariuomenėje buvo prisiekiami pasibaigus naujokų pirminiam mokymui, supažindinus juos su eilinio pareigomis, teisėmis ir karine drausme. Prisiekti taip pat privalėjo visi kariuomenėje tarnaujantys ar į ją įstoję karininkai, karo medikai ir valdininkai¹³⁵.

Paprastai karius prisaikdindavo jų tikėjimo karo kapelionai. Nesant reikiamo tikėjimo dvasininko, tai padaryti turėjo dalies vadas¹³⁶. Pati priesaika buvo duodama prieš pulko vėliavą, viso ar dalies pulko karių akivaizdoje, o svarbiausia – prieš kryžių ir Evangeliją, kurių pabučiavimu priesaika būdavo patvirtinama¹³⁷.

Karo kapelionai taip pat šventindavo kariuomenės dalių vėliavas. 1926 m. gegužės 8 d. buvo patvirtinti *Kariuomenės vėliavų įstatai*, reglamentuojantys vėliavų skyrimo kariuomenės dalims tvarką. Remiantis šiais įstatais, galėjo būti skiriamos 2 rūšių vėliavos: 1) visai kariuomenei bendra vėliava buvo duodama kiekvienai atskirai pėstininkų ir kavalerijos rikiuotės daliai ir Karo mokyklai; 2) Vyties (Vyčio) Kryžiaus vėliava – kiekvienai karo metu pasižymėjusiai pėstininkų ar kavalerijos rikiuotės daliai. Šios kariuomenės vėliavos laikytos kariuomenės dalies šventenybėmis ir buvo įteikiamos iškilmingai¹³⁸, pvz., *Pulkų vėliavomis apdovanojimo taisyklėse* nurodyta, kad numatytą vėliavos skyrimo dieną pulkas turi

¹³⁴ 1920 m. rugpjūčio 15 d. Kauno įgulos viršininko pulk. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Kauno įgulai, LCVA, f. 1126, ap. 1, b. 2, l. 65.

¹³⁵ 1924 m. vasario 2 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 15 § 1, 5.

¹³⁶ Ši taisyklė negaliojo judėjų kariams. Juos prisaikdinti galėjo tik rabinai arba jų padėjėjai. Be to, atsižvelgiant į judaizmo tradicijas, žydai negalėjo būti saikdinami šeštadieniais ir šventadieniais. Asmenims, kurie dėl savo su religija susijusių pažiūrų priesaikos neduodavo, buvo skelbiamas iškilmingo pasižadėjimo tekstas. Plačiau žr.: 1924 m. vasario 2 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 15 § 1.

¹³⁷ Matusaitis J., Priesaika, *Karys*, Nr. 14, 1928, p. 250.

¹³⁸ 1926 m. gegužės 22 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 47 § 1.

išsirikiuoti paskirtoje vietoje nurodyta tvarka. Atvykus šalies prezidentui, pulko vadas pradeda marškos prikalimo iškilmes, po to ji statoma prie altoriaus ir vyksta pamaldos. Joms pasibaigus – vėliava pašventinama. Pašventintą vėliavą pulko vadui įteikdavo prezidentas. Vėliau visas pulkas privalėjo jai prisiekti¹³⁹.

1919 m. sausio 30 d. Inžinerijos kuopoje buvo suformuotas Aviacijos būrys, vėliau virtęs atskira Aviacijos dalimi¹⁴⁰, kuri buvo pavaldi Generaliniam štabui. Karo aviacijos daliai plečiantis, didėjant lėktuvų skaičiui, Lietuvos kariuomenėje įsigalėjo paprotys kasmet rengti Karo aviacijos šventę. Jos metu buvo šventinami nauji lėktuvai, *kad Dievo gailėstingoji ranka lydėtų juos visur*¹⁴¹. Lėktuvų šventinimą dažniausiai atlikdavo kariuomenės kapelionai¹⁴².

Kariuomenės dvasininkija pasitarnaudavo ne tik kariams ir karininkams, bet ir jų šeimoms: karo kapelionai galėjo krikštyti, tuokti ir laidoti karius ir jų šeimos narius¹⁴³. Tačiau reikia pabrėžti, kad kariškių jungtvių, laidotuvių ir krikšto reikalus karo kapelionai tvarkyti galėjo tik tiek, kiek leisdavo vietos klebonas. Karo kapelionai neturėjo visų klebonams suteiktų teisių, tarp jų ir metrikacijos aktų rašymo teisės¹⁴⁴. Be to, karo kapelionams tuokiant kariškius buvo būtina gauti ne tik vietos klebono, bet ir dalies vado leidimą rengti apeigas¹⁴⁵.

Kariuomenėje taip pat rūpintasi karių kapų tvarkymu. 1920 m. rugpjūčio 15 d. vyriausiajam kariuomenės kapelionui liepta pasirūpinti Kauno įgulos karių kapais, pakeisti nevienodus, nuvirtusius ir be užrašų kryžius, nes jų išvaizda darė blogą įspūdį¹⁴⁶. Nors karių kapai atskirose

¹³⁹ Ten pat, Nr. 47 § 2.

¹⁴⁰ 1919 m. kovo 1 d. Inžinerijos kuopai tapus batalionu, Aviacijos būrys pertvarkytas į kuopą. Kovo 12 d. Aviacijos kuopa buvo išskirta iš Inžinerijos bataliono ir tapo tiesiogiai pavaldi Generaliniam štabui. Plačiau žr.: **Ramoška G.**, *Lietuvos aviacija*, Kaunas, 2009, p. 12.

¹⁴¹ K. A., 16-toji Karo aviacijos šventė, *Kardas*, Nr. 15–16, 1935, p. 333.

¹⁴² **Ramoška G.**, *Lietuvos aviacija*, p. 80; K. A., 16-toji Karo aviacijos šventė, p. 333.

¹⁴³ *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939*, p. 244.

¹⁴⁴ **Keblaitis A.**, Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos, p. 463.

¹⁴⁵ *1925 m. lapkričio 9 d. Vyriausiojo štabo viršininko gen. lt. Ladygos raštas Seinų vyskupui*, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 302, l. 42.

¹⁴⁶ *1920 m. rugpjūčio 15 d. įsakymas Kauno įgulai*, Nr. 43 § 2, 4, LCVA, f. 1126, ap. 1, b. 2, l. 65.

įgulose ir buvo pradėti tvarkyti, tačiau tvarkymas vyko be konkretaus plano ir neorganizuotai: *kas kaip sumanė, tas taip ir darė*¹⁴⁷. Siekiant, kad darbas vyktų nuosekliau ir sklandžiau, 1927 m. buvo įsteigta *Karių kapams tvarkyti komisija*. Tarp jos narių buvo ir vyriausiasis kariuomenės kapelionas kun. A. Palubinskas¹⁴⁸. Per kelis pirmuosius komisijos veiklos metus sutvarkyti Kaune, Šančiuose, Baisogaloje ir Kupiškyje buvę karių kapai¹⁴⁹. Įvairiose Lietuvos vietovėse komisijai pavyko aptikti iki tol nerastų karių kapų¹⁵⁰. Verta paminėti, kad 1927 m. už gerą darbą šioje komisijoje kun. A. Palubinskui buvo pareikšta padėka¹⁵¹.

1920 m. liepos 23 d. Lietuvos Respublikoje buvo paskelbta karo padėtis ir įvesta mirties bausmė¹⁵². Ji buvo vykdoma pagal Karo lauko teismo įstatus ir kitus karo įstatymus pasmerktąjį neviešai sušaudant. Mirties bausmės vykdymą turėjo prižiūrėti specialiai tam tikslui paskirtas karininkas, egzekucijoje taip pat privalėjo dalyvauti karo gydytojas arba jo padėjėjas, jei yra galimybė – pasmerktojo tikybos dvasininkas¹⁵³. Šias dvasininko pareigas tekdavo atlikti ir karo kapelionams.

1921–1929 m. vykdant mirties bausmes dalyvaudavo Karo ligoninės kapelionas kun. Adolfas Sabaliauskas. Tai lėmė kun. A. Sabaliausko gyvenamoji vieta: *Pulkuose buvo ir daugiau kariškų kunigų, bet jie paprastai gyvendavo toliau nuo centro, todėl Vyr. Kar. Kapelionas paprastai siųsdavo mane*¹⁵⁴. Iš viso jam yra tekę stebėti dvidešimt mirties bausmės vykdymo atvejų¹⁵⁵.

Dalyvauti nuteistųjų egzekucijose buvo itin specifinė ir moraliniu požiūriu sunki kapelionų pareiga. Pats A. Sabaliauskas, sužinojęs, kad vyriausiasis kariuomenės kapelionas paskyrė jį dalyvauti šiame procese, vėliau rašė: *Tas raštas buvo lyg teismo nuosprendis man pačiam. <...> Jau tiek sviete mačiau, tiek viso ko pergyvenau, bet šitas darbas ir išgyvenimas,*

¹⁴⁷ Kaip Kaune buvo tvarkomi karių kapai, *Karys*, Nr. 51–52, 1927, p. 487.

¹⁴⁸ Ten pat, p. 487.

¹⁴⁹ J., Ką veikė 1928 m. karių kapams tvarkyti komisija, *Karys*, Nr. 4, 1928, p. 57–58.

¹⁵⁰ Ten pat, p. 75–76.

¹⁵¹ 1927 m. lapkričio 17 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 134 § 3.

¹⁵² 1920 m. liepos 29 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 390.

¹⁵³ 1921 m. vasario 4 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 29 § 7.

¹⁵⁴ **Sabaliauskas A.**, *Autobiografija: Vieno žmogaus gyvenimas*, p. 472.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 472.

*lydėti pasmerktuosius, man pasirodė pats sunkiausias ir blogiausias. Taip iš tikrųjų ir buvo*¹⁵⁶.

Šios karo kapelionų pareigos neapsiribojo vien dalyvavimu mirties nuosprendžio vykdymo procedūroje. Dieną prieš tai kapelionas turėdavo klausyti pasmerktųjų išpažinčių ir suteikti jiems Šv. Komuniją. Kitą dieną, prieš pat bausmės vykdymą, kapelionai dar kartą kalbėdavosi su nuteistaisiais, pageidaujantys vėl turėdavo galimybę išpažinti savo nuodėmes ir gauti atleidimą. Nuosprendį įvykdžius, kapelionas sukalbėdavo atitinkamą maldą ir drauge su gydytoju bei ten buvusiais karininkais pasirašydavo nuosprendžio vykdymo aktą¹⁵⁷. Vėliau šias sunkias pareigas iš karo kapelionų perėmė specialiai paskirtas Kauno sunkiujų darbų kalėjimo kapelionas¹⁵⁸.

Atskirai paminėti reikėtų ir kariuomenės dvasininkijos religinės praktikos veiklą Nepriklausomybės kovų metais. 1919–1920 m. karo kapelionai drauge su kariais vykdavo į frontą, kur, būdami prie ligoninių, rūpinosi sužeistaisiais, laidėjo mirusiuosius. Karo kapelionas kun. Juozas Vyšniauskas laiške prezidentui A. Smetonai aprašė savo darbą fronte: *Širvintų-Giedraičių kampanijoje visas frontas žuvusių ir ligonių <...> nesant daugiau kepelionių, tenka man rupintis. Diena–naktis, rytas–*

¹⁵⁶ Sabaliauskas A., *Juodasis kryžius, arba Palydėti pasmerktieji*, Vilnius, 2006, p. 11.

¹⁵⁷ Ten pat, p. 11–20.

¹⁵⁸ Sabaliauskas A., *Autobiografija: Vieno žmogaus gyvenimas*, p. 473. 1931–1934 m. karo kapelionas kun. A. Sabaliauskas parengė rankraštį pavadinimu *Juodasis kryžius, arba Palydėti pasmerktieji*, kuriame aprašė savo dalyvavimą vykdant mirties bausmes, t. y. susitikimus su pasmerktaisiais, keliones į nuosprendžio vykdymo vietą, patį egzekucijos momentą, savo išgyvenimus ir sielvartą dėl kiekvienos prarastos gyvybės. Verta paminėti, kad kun. A. Sabaliausko rankraštis pirmą kartą buvo išspausdintas tik 1991 m., tačiau sovietmečio spaudoje jis susilaukė itin neigiamų ir tendencingų vertinimų. Labiausiai akcentuota dalis, kurioje pasakojama apie mirties bausmės nuteistų komunistų Rapolo Čarno, Kazio Giedrio, Juozo Greifenbergerio ir Karolio Poželos sušaudymą. Gerokai perfrazuotas ir *papildytas* minėto rankraščio ištraukas 1959 m. straipsnyje *Kaip mirdavo komunistai* pateikė Petras Kežinaitis. Kun. A. Sabaliauskas čia buvo apibūdintas kaip klerikalinės–buržuazinės ideologijos atstovas, kuris džiaugiasi kiekvienu sunaikintu komunistu. Subjektyvumu ir labai iškraipytais faktais pirmtakui nenusileido ir 1960 m. pasirodęs A. Garono straipsnis *Žalia Rūta šnabžda de profundis*. Kun. A. Sabaliausko rankraščio ištraukos čia pateikiamos ir komentuojamos taip, kad sukurtų įspūdį, kad nuteisti komunistai mirė didvyriškai. Plačiau žr.: Garonas A., *Žalia Rūta šnabžda de profundis, Švyturys*, Nr. 23 (287), 1960, p. 16–17; Kežinaitis P., *Taip mirdavo komunistai, Mokslas ir gyvenimas*, Nr. 1 (16), 1959, p. 4–7.

vakaras budėti kas kur atsitiks. <...> 31-X-20 m. lenkai iš orlaivių bombomis sudraskė žmones Ukmergėj, man vėl tenka juos slaugyti, savo rankomis nešioti. <...> Kaip malonus tas darbas, parodo atvykę automobiliu pasižiūrėti Seimo nariai, tik ašaromis apsipylė ir apalpo, pačius reikėjo išnešti iš ligoninės¹⁵⁹.

Nepriklausomybės kovų metu Lietuvos kariuomenė į nelaisvę paimdavo nemažai priešų karių. Pagal galimybes buvo stengiamasi pasirūpinti ir jų tikybos reikalais. Kadangi 1920 m. rugpjūčio 22 d. įsakymu uždrausta į nelaisvę paimtiems priešų kariams bendrauti su savo karininkais ir dvasininkais, rūpintis belaisvių dvasiniais reikalais buvo įpareigotas vyriausiasis kariuomenės kapelionas¹⁶⁰.

Religinis ugdymas

Religinis ugdymas kariuomenėje užėmė ganėtinai svarbią vietą. Kariams čia buvo sudarytos galimybės ne tik atlikti savo pareigas Dievui, bet ir gilinti su tikyba susijusias žinias. Aiškinta, kad nors karys ir yra visateisis pilietis, jo religinė sąmonė nėra visapusiškai subrendusi. Tikybos kariai mokėsi namuose, pradžios ir vidurinėse mokyklose, tačiau jų pasaulėžiūroje būta nemažai spragų. Religinis švietimas ir dorovės ugdymas turėjo šias spragas užpildyti, padėti kariams atsakyti į kylančius klausimus, paskatinti tapti sąmoningais Lietuvos piliečiais¹⁶¹. Tad religinis ugdymas kariuomenėje buvo viena iš svarbiausių kapeliono pareigų.

1921 m. rugsėjo 5 d. įsakymu kariuomenei buvo sukonkretintos karių religinio švietimo gairės: nurodyta visiems atskirų kariuomenės dalių kapelionams priskirtose dalyse, įstaigų mokomosiose kuopose ir puskarininkių mokyklose per savaitę vesti dvi *tikybiniai-dorinio* pobūdžio pamokas, o vakarinėse kareivių mokyklose – vieną. Įgulų kapelionams taip pat pavestos ir visos kitos gretimai dislokuotos ir savo kapelionų neturinčios kariuomenės dalys. Jose, kaip ir savo dalyse, kapelionai privalėjo skaityti paskaitas. Nurodyta vakarinėse kareivių mokyklose dėstyti

---

¹⁵⁹ 1927 m. birželio 1 d. kun. J. Vyšniausko raštas Lietuvos Respublikos Prezidentui, LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 418, l. 60–61.

¹⁶⁰ 1919 m. vasario 10 d. įsakymas Kauno įgulai, Nr. 27 § 3, 6, LCVA, f. 1126, ap. 1, b. 2, l. 41.

¹⁶¹ *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939*, p. 241.

Dekalogą¹⁶² ir Šventąją istoriją, mokomosiose kuopose ir puskarininkių mokyklose – liturgiją¹⁶³, dogmatiką¹⁶⁴ ir Bažnyčios istoriją, Karo mokykloje – etiką, apologetiką¹⁶⁵ ir religijų istoriją¹⁶⁶.

1927 m. pranešime krašto apsaugos ministrui vyriausiasis kariuomenės kapelionas pridėjo naujokų, mokomųjų kuopų ir senų kareivių tikybos mokymo programas. Naujokų tikybos programą sudarė dvidešimt dalių¹⁶⁷. Iš viso šioms tikybos pamokoms buvo skirta 16 valandų. Jų tikslas buvo naujokams priminti maldas, Dievo ir Bažnyčios įsakymus, taip pat pakartoti visą katekizmą. Prieš pradėdant šias pamokas naujokams buvo pateikiami karo kapelionų sudaryti testai, padedantys nustatyti kiekvieno tikybos žinias ir išsilavinimą¹⁶⁸.

Mokomųjų kuopų programą sudarė 12 temų. Beveik visos jos sutapo arba buvo labai panašios į naujokų tikybos mokymo programoje numatytas pamokų temas¹⁶⁹. Pagal mokomųjų kuopų programą siekta ugdyti atsivadavusius savo tikėjimui, tautai ir visuomenei karius, parodyti tikybos reikšmę jų gyvenime. Manyta, kad savo tikėjimui ištikimas karys bus ištikimas ir tėvynei. Šios pamokos buvo orientuotos į smulkų Dekalogo aiškinimą, siejant jį su kario ir tautos būtimi¹⁷⁰.

Išsamiausia buvo seniai kariuomenėje tarnaujantiems kareiviams sudaryta tikybos mokymo programa, kurioje nevengtą ir aktualių, su

¹⁶² Dekalogas – dešimt Dievo įsakymų, kurie sudaro judėjų ir krikščionių religijų moralės principus. Plačiau žr.: **Vaitkevičiūtė V.**, *Tarptautinių žodžių žodynas*, p. 195.

¹⁶³ Liturgija – vieša religinio kulto forma – kolektyvinių ritualinių, bažnytinės hierarchijos sankcionuotų sakralinių veikslių visuma. Plačiau žr.: **Vaitkevičiūtė V.**, *Tarptautinių žodžių žodynas*, p. 579.

¹⁶⁴ Dogmatika – katalikų teologijos šaka, apimanti dogmų teoriją ir istoriją. Plačiau žr.: **Vaitkevičiūtė V.**, *Tarptautinių žodžių žodynas*, p. 226.

¹⁶⁵ Apologetika – teologijos skyrius, ginantis tikybos tiesas. Plačiau žr.: **Vaitkevičiūtė V.**, *Tarptautinių žodžių žodynas*, p. 90.

¹⁶⁶ 1921 m. rugsėjo 5 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 205 § 1-4.

¹⁶⁷ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta tikybos programa naujokams, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 25.

¹⁶⁸ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko pranešimas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 12.

¹⁶⁹ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta tikybos programa mokomosioms kuopoms, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 26.

¹⁷⁰ *Technikos dalių mokymas*, Kaunas, 1934, p. 307.

valstybe ir visuomene susijusių, temų, pvz.: tikybos reikšmė šeimai, visuomenei ir valstybei; prieštykinė kova senovėje, viduramžiais ir dabar; valstybės ir Bažnyčios santykiai ir t. t.¹⁷¹ Tiek seniai tarnaujančių, tiek mokomųjų kuopų kareivių mokymo programas karo kapelionai turėjo išdėstyti per 12 valandų¹⁷².

Kaip jau minėta, karo kapelionai paskaitas skaitė ir Karo mokykloje. 1926–1927 m. trijuose šios mokyklos kursuose buvo nuosekliai dėstoma apologetika ir Bažnyčios istorija. Jaunesniojo kurso apologetikos programą sudarė 12 paskaitų¹⁷³, vyresniojo – 10¹⁷⁴. Bažnyčios istorijos programa buvo sudaryta iš 2 įvadinių, 4 senųjų amžių, 7 viduramžių ir 7 naujųjų amžių Bažnyčios istorijos paskaitų¹⁷⁵.

Derėtų paminėti, kad visos aptartos tikybos mokymo programos buvo skirtos katalikams kariams ir kariūnams ugdyti. Nors kariuomenėje kariškiams buvo sudarytos galimybės išpažinti ir kitus tikėjimus bei akcentuota visų religijų lygybė, lygybės principo laikytasi ne visada. Tai puikiai atspindi minėtosios tikybos mokymo programos, kuriose galima pastebėti netolerancijos kitoms religijoms apraiškų, pvz., teigiama, kad katalikybė yra vienintelė tikra, teisinga ir šventa religija: *Krikščioniškoji tikyba tai vienintelė tikroji tikyba. <...> Krikščioniškoji tikyba – tai ne žydų tikyba ir ne graikų filosofijos padaras. <...> Viena tiktai Rymo Katalikiškoji bažnyčia yra tikroji Kristaus Bažnyčia. Šalia tikrosios bažnyčios nėra išganymo. <...> Šventumas reiškiasi tiktai R. – Katalikų bažnyčioje. Nėra jo nei pravoslavų, nei protestantų bažnyčiose*¹⁷⁶.

¹⁷¹ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta tikybos programa seniems kareiviams, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 27–28.

¹⁷² 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko pranešimas krašto apsaugos ministrui, ten pat, l. 26.

¹⁷³ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta Karo mokyklos jaunesniojo kurso apologetikos programa, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 31.

¹⁷⁴ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta Karo mokyklos vyresniojo kurso apologetikos programa, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 31.

¹⁷⁵ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siūsta Bažnyčios istorijos programa, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 32.

¹⁷⁶ 1927 m. tikybos programa seniems kareiviams, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 27–28 v.

Tikybos mokymo programose taip pat kritikuoti netikintys asmenys. Netikėjimas Dievo apibūdintas kaip sielos liga. Bandyta aiškintis tokios ligos priežastis: *Bedievybė – tai žmogaus sielos liguistumo reiškiny.* Josios priežastys: *proto, valios ar jausmų iškrypime*¹⁷⁷.

Be religinio turinio pamokų, kariuomenės kapelionai taip pat kasdien vienoje iš savo dalies kuopų turėjo rengti pokalbius, skirtus religiniam, doroviniam, moksliniam ar bendrajam lavinimui¹⁷⁸. Tokie pokalbiai buvo reikalingi, nes *kareivis ateidamas į pulką jau atsineša багаžą blogų įpročių ir sumenkėjusių dorovę. Visiškai nedaug tesuprantąs apie pačias kilniąsias tikėjimo tiesas. <...> Kapeliono esanti šventa pareiga išsklaidyti tikibinį abejojimą ir klaidingą krikščioniškosios dorovės supratimą, <...> visą dėmesį nukreipti į praktinį dorovės pritaikymą atskiroms asmenybėms*¹⁷⁹.

Šių su tikyba susijusių pokalbių metu buvo pateikiamos ne vien teorinės religijos žinios, bet ir sprendžiamos atitinkamos kasdienio gyvenimo problemos¹⁸⁰, pvz., smerkiamos kareivių nuodėmės: paleistuvystė, girtuoklystė, tinginavimas ir lošimas kortomis; primenamos kareivio kataliko tarnybinės priedermės karo metu ir kt.¹⁸¹ Karo kapelionai taip pat nevengdavo įvairaus turinio pokalbių su kariais, kurių metu diskutuodavo aktualiomis, bendram karių išprusimui naudingomis temomis, pvz.: kareivio mandagumas; valdiško turto gerbimas; socializmas; anarchizmas ir t. t.¹⁸² Tačiau rengti šiuos kapelionų ir karių pokalbius buvo problemiška, kadangi viskas priklausė nuo dalies vado leidimo. Dažniausiai karo kapelionai tiesiogiai su mažesnių dalinių kariais susitikdavo tik keletą kartų per mėnesį, o to nepakakdavo net ir elementariausioms tikybos žinioms perteikti. Tiesa, karo kapeliono kun. V. Abraičio teigimu, tokių

¹⁷⁷ Ten pat, l. 27.

¹⁷⁸ 1921 m. rugsėjo 5 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 205 § 3.

¹⁷⁹ 1926 m. lapkričio 25 d. karo kapelionų konferencijos protokolas, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 34.

¹⁸⁰ **Keblaitis A.**, *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 463.

¹⁸¹ 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siųstos dorovinio turinio pokalbių su kareiviais temos, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 28a-29.

¹⁸² 1927 m. vasario 22 d. vyriausiojo kariuomenės kapeliono kun. A. Palubinsko krašto apsaugos ministrui siųstos įvairaus turinio pokalbių su kareiviais temos, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 30.

susitikimų jo praktikoje apskritai nebuvo¹⁸³.

Prie karių religinio ugdymo karo kapelionai taip pat prisidėdavo sudarydami specialiai kariams skirtus maldynus. 1923 m. buvo išleistas Karo ligoninės kapeliono kun. A. Sabaliausko parengtas katalikų kariams skirtas maldynas *Kario kataliko sielos draugas*. Jis buvo perleistas dar 3 kartus. Paties kun. A. Sabaliausko vertinimu, *dvi paskutinišios laidos išėjo visai padorios. Ir šiaip publika mėgo ją* [knygelę – M. D.] *sau įsigyti*¹⁸⁴.

1938 m. pasirodė evangelikų liuteronų ir reformatų giesmių ir maldų knygelė *Karys evangelikas*. Ją parengė evangelikų karo kapelionas kun. Adomas Šernas. Pasak autoriaus, knygelės turinys buvo parinktas taip, kad prireikus iš jos kariai galėtų pasisemti paguodos, kad sustiprėtų jų tikėjimas, vidinė drausmė, Dievo ir tėvynės meilė¹⁸⁵.

Kariuomenės kapelionai taip pat prižiūrėdavo, kad kiekvienas kareivis turėtų dvasiniam ugdymui būtinus religinius reikmenis – škaplierių-medalikėlių, rožinį ir maldaknygę. Tiesa, dėl prastų gyvenimo sąlygų, menko religinių tradicijų išmanymo ir kt. priešasčių dauguma į kariuomenę atvykusių naujokų šių daiktų neturėjo, pvz., 1926 m. vien 2-ojo pėstininkų pulko kariams buvo išdalyti 296 maldynai, 343 rožiniai ir 473 škaplieriai¹⁸⁶. Visiems šiems religiniams reikmenims pirkti reikėjo daug lėšų, todėl jų įsigijimo klausimas buvo iškeltas 1926 m. lapkričio 25 d. vykusioje karo kapelionų konferencijoje. Kariuomenės dvasininkija buvo įpareigota kreiptis į Lietuvos vyskupus, kad šie paragintų vietos klebonus religiniais reikmenimis aprūpinti visus į kariuomenę šaukiamus asmenis¹⁸⁷.

Kultūros ir švietimo veikla

Dėl nepalankiai susiklosčiusių istorinių aplinkybių 1918 m. atgavę nepriklausomybę Lietuvos gyventojai nepasižymėjo aukšto lygio išsilavinimu. Pirmuoju Švietimo ministerijos valdytoju tapęs Jonas Yčas Lietuvoje rado veikiančias 8 lietuviškas gimnazijas, 11 progimnazijų ir apie 500

¹⁸³ **Keblaitis A.**, *Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos*, p. 463

¹⁸⁴ **Sabaliauskas A.**, *Autobiografija: Vieno žmogaus gyvenimas*, p. 489–493.

¹⁸⁵ **Šernas A.**, *Karys evangelikas*, Kaunas, 1938, p. 5.

¹⁸⁶ *1926 m. 2-ojo pėstininkų pulko karo kapeliono veiklos apyskaita*, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 15.

¹⁸⁷ *1926 m. lapkričio 25 d. vykusios karo kapelionų konferencijos protokolas*, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 35 v.

pradžios mokyklų. Geresne padėti šioje srityje negalėjo pasigirti ir tautinės mažumos¹⁸⁸. Tad ir į kariuomenę atėjusių karių išsilavinimo lygis pirmaisiais jos formavimo metais buvo ganėtinai žemas, daugelis jų nemokėjo elementariausių dalykų, pvz., 1920 m. rugsėjo 15 d. Inžinerijos puskarininkių mokyklą aplankęs kariuomenės vadas konstatavo, kad *kareiviai nežino, kas tai yra Lietuva, koki jos didžiausi miestai, upės, kieno ji dabartiniu momentu valdoma, nežino jos kaimynų ir priešų*¹⁸⁹.

Atsižvelgus į prastą kareivių išsilavinimo lygį, 1919 m. prie Krašto apsaugos ministerijos buvo įkurta Literatūros dalis, kuri, be viso kito, turėjo organizuoti karių švietimo ir propagandos darbą. Netrukus ši Literatūros dalis buvo pavadinta Literatūros skyriumi, o 1920 m. jame įsteigta atskira kariuomenės Kultūros ir švietimo sekcija. Vėliau buvo įkurta Karo mokslo valdyba, į ją įtraukti ir minėti padaliniai¹⁹⁰. Tiesa, Nepriklausomybės kovų laikotarpiu karių švietimo darbo nebuvo įmanoma dirbti nuosekliai ir platesniu mastu. Literatūros dalis daugiausia orientavosi į būtinausių statutų, vadovėlių ir atsisaukimų prieš bolševikų ir lenkų agitaciją rengimą¹⁹¹.

Švietimo veikla kariuomenėje suaktyvėjo apimus Nepriklausomybės kovoms. 1920 m. kovo 1 d. kariuomenės vadas įsakė rūpintis kariuomenės kultūros ir švietimo darbu: priverstinai karius mokyti skaityti, rašyti ir bendrojo lavinimo dalykų, steigti kareivių knygynėlius. Tvarkant visus kultūros ir švietimo reikalus reikėjo vadovautis Generalinio štabo Literatūros dalies Kultūros ir švietimo sekcijos nurodymais¹⁹².

Naujų mokymų rūpinosi kiekviename didesniame kariuomenės junginyje veikiančios kultūros ir švietimo komisijos. 1926 m. lapkričio 25 d. vykusioje karo kapelionų konferencijoje buvo priimta rezoliucija dėl karo kapelionų būtino dalyvavimo šių komisijų darbe. Nutarta, kad Kultūros ir švietimo komisijos pirmininku išrinktas karo kapelionas negali atsisakyti jam skirtų pareigų, tačiau patiems karo kapelionams

¹⁸⁸ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius, 2007, p. 294.

¹⁸⁹ 1920 m. rugsėjo 30 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 447 § 1.

¹⁹⁰ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 294.

¹⁹¹ Kuizinas, Kariuomenės švietimo darbas pirmame nepriklausomybės dešimtmety, *Mūsų žinynas*, Nr. 45, 1928, p. 584.

¹⁹² 1920 m. kovo 1 d. įsakymas kariuomenei, Nr. 255 § 9.

į šiuos postus liepta nesisiūlyti¹⁹³. Verta pažymėti, kad nors rezoliucija dėl privalomo karo kapelionų dalyvavimo komisijose buvo priimta tik 1926 m. lapkričio 25 d., į jas karo kapelionai buvo skiriami ir ankstesniais metais¹⁹⁴.

Dažniausiai karo kapelionai buvo skiriami kultūros ir švietimo komisijų pirmininkais, jų kompetencijai priklausė pamokų ir paskaitų rengimas ir vedimas¹⁹⁵. Pirminis kultūros ir švietimo komisijų uždavinys buvo bendrasis karių lavinimas. Siekiant užtikrinti kuo efektyvesnį mokymą, naujokai buvo suskirstomi į kelias grupes, pvz.: neraštingų ir mokančių tik skaityti naujokų, jau mokančių skaityti ir rašyti, lietuvių kalbos nemokančių. Kiekvienai iš šių grupių atitinkamai buvo pritaikytas ir pamokų turinys¹⁹⁶. Būtina paminėti, kad karo kapelionai per metus dažniausiai praveddavo daugiau bendrojo lavinimo nei religinio ugdymo pamokų, pvz., 1926 m. 2-ojo pėstininkų pulko karo kapelionas turėjo 255 religinio ugdymo pamokas ir kasdien vedė po vieną bendrojo lavinimo pamoką¹⁹⁷. Tais pačiais metais 4-ojo pėstininkų pulko karo kapelionas pravedė 125 religinio ugdymo ir 134 bendrojo lavinimo pamokas¹⁹⁸.

Be pamokų, kariams buvo rengiamos paskaitos. Jie keletą kartų per metus buvo vedami į muziejus ir pramonės įmones¹⁹⁹. Kultūros ir švietimo komisijose dirbantys karo kapelionai taip pat turėjo organizuoti įvairius auklėjamuosius renginius, pvz., blaivybės savaitę²⁰⁰.

Pulkuose buvo steigiamos bibliotekos ir skaityklos. Jų veiklą prižiūrėjo kultūros ir švietimo komisijų vadovybės. Laisvu nuo tarnybos laiku

¹⁹³ 1926 m. lapkričio 25 d. karo kapelionų konferencijos protokolas, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 35.

¹⁹⁴ 5 Pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, Kaunas, 1934, p. 76.

¹⁹⁵ Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939, p. 242.

¹⁹⁶ 5 Pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 78–79.

¹⁹⁷ 1926 m. 2-ojo pėstininkų pulko karo kapeliono metinės veiklos apyskaita, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 15.

¹⁹⁸ 1926 m. 4-ojo pėstininkų pulko karo kapeliono metinės veiklos apyskaita, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 16.

¹⁹⁹ E. B., Iš pulko švietimo darbuotės, 8-tas pėstininkų Kauno Kunigaikščio Vaidoto pulkas: pulko penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti 1919–1934, Šiauliai, 1934, p. 112–113.

²⁰⁰ Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939, p. 242.

kariai čia galėjo ateiti *paskaityti ir tuo būdu pasisemti gyvenimui naudingu žinių*²⁰¹. Be to, kultūros ir švietimo komisijų vadovybės laikraščiais ir žurnalais aprūpindavo savo pulko kuopas ir komandas²⁰².

Šios komisijos taip pat buvo atsakingos už kino filmų seansų ir pasilinksminimų rengimą savo dalyse. Kariai buvo organizuoti vedami į valstybinį teatrą ir kiną, pvz., 8-ajam pėstininkų pulkui vidutiniškai per metus buvo rodoma 20 spektaklių arba filmų²⁰³, o 5-asis pėstininkų pulkas Kultūros ir švietimo komisijos pastangomis 1924 m. įsigijo kino aparatą, visą įrangą ir tam pritaikytą salę²⁰⁴. Kariai gausiai rinkdavosi ir į kultūros ir švietimo komisijų surengtas šventes, vaidinimus, šokių vakarėlius, koncertus ir panašaus pobūdžio renginius. Tiesa, šiose komisijose dirbantiems karo kapelionams buvo nurodyta pasistengti, kad vakarėliai ir kiti pasilinksminimai būtų kuo kultūringesni ir naudingesni karių dvasios ugdymui²⁰⁵.

Pulko kultūros ir švietimo komisijose buvo dirbama *vien iš idėjos*. Nė vienas šių komisijų darbuotojas nebuvo atleistas nuo tiesioginių savo pareigų²⁰⁶. Karo kapelionų šis darbas netgi nebuvo įtrauktas į jų veiklą reglamentuojantį *Kariuomenės dvasiškijos statutą*. Tiesa, patys karo kapelionai sutiko imtis jiems priskirtos švietimo ir kultūros veiklos, tik reikalavo, kad šis darbas būtų aiškiai apibrėžtas ir neprieštarautų Bažnyčios nuostatoms²⁰⁷.

Kultūros veikla plėtota ir Kauno įgulos kapeliono kun. B. Bumšos kartu su bendraminčiais įkurtoje *Kareivių prietelių draugijoje*. Ji veikė 1919–1920 m. Kauno įguloje. Draugijos tikslas buvo šviesti ir auklėti kareivius, rinkti materialinę pagalbą kariuomenei, taip pat mėginta leisti *Kareivio laikraštį*, rengti įvairūs vaidinimai. Draugija Kauno įguloje aktyviai siekė įgyvendinti savo iškeltus tikslus, jai buvo suteiktos atskiros patalpos.

²⁰¹ E. B., Iš pulko švietimo darbuotės, p. 8.

²⁰² Ten pat, p. 8; *5 Pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, p. 78–79.

²⁰³ E. B., Iš pulko švietimo darbuotės, p. 8.

²⁰⁴ *5 Pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, p. 78.

²⁰⁵ *1926 m. lapkričio 25 d. karo kapelionų konferencijos protokolas*, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 419, l. 35.

²⁰⁶ *5 Pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, p. 80.

²⁰⁷ **Keblaitis A.**, Karo kapelionų teisinė padėtis ir pareigos, p. 464.

Vėliau draugijos pareigas perėmė Kultūros ir švietimo komisija²⁰⁸.

1933 m. Vyriausiojo štabo nurodymu visose kariuomenės dalyse turėjo būti išrinkti karininkai, kurie rūpintųsi savo dalies istorijų rengimu ir rašymu²⁰⁹. Nors išsamesnių kariuomenės dalių istorijų taip ir nebuvo išleista, pasirodė keletas jubiliejinių, konkrečiai kariuomenės daliai skirtų leidinių²¹⁰. Prie jų rengimo prisidėjo ir atitinkamų dalių karo kapelionai. Keliuose leidiniuose buvo kapelionų kun. V. Abraičio ir E. Balandžio straipsniai apie jų pulkų švietimo reikalus²¹¹.

IŠVADOS

Kariuomenės dvasininkijos instituciją sudarė vyriausiojo kariuomenės kapeliono institutas, katalikų, stačiatikių, sentikių, evangelikų ir judėjų karo kapelionai. Pagal pareigų atlikimo pobūdį karo kapelionai buvo skirstomi į nuolat kariuomenėje tarnaujančius etatinius ir retkarčiais karo kapeliono pareigas atliekančius vicekapelionus. Kadangi karo dvasininkijos institucijos sudėtį tiesiogiai lėmė kariuomenėje tarnaujančių asmenų religinė sudėtis, institucijos pagrindą sudarė katalikų karo kapelionai.

Esminis karo dvasininkijos institucijos statusą kariuomenėje apibrėžiantis dokumentas buvo 1921 m. priimtas *Kariuomenės dvasiškijos statutas*. Tačiau iki pat 1940 m. liepos pradžios galiojęs statutas teisiškai nebuvo tikslus, jame liko daug su karo dvasininkijos teisine padėtimi ir pareigomis susijusių neaiškumų. Dėl dvasininkijos specifinės padėties kariuomenėje tarnaujantys dvasininkai liko ir savo bažnytinės vadovybės žinioje. Dėl to buvo sunkiau šią instituciją valdyti ir organizuoti jos veiklą. Minėti nesklandumai galėjo būti pašalinti kariuomenei suteikus Karo vyskupystės statusą, tačiau, nepaisant keleto bandymų, tokia

²⁰⁸ Kareivių prietelių draugija, *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, Boston, 1957, p. 537.

²⁰⁹ **Ivinskis Z.**, Šarvuotas auto divizionas, *Karo archyvas*, t. 12, Kaunas, 1940, p. 152.

²¹⁰ Pavyzdžiui: *Gusaras: 1-ojo gusarų Didžiojo Lietuvos Etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko 15 metų gyvavimo sukakčiai paminėti*, Kaunas, 1934; *Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939 m.*, Kaunas, 1939; *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, Kaunas, 1934; *8-tas pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas: pulko penkiolikos gyvavimo metų sukakčiai paminėti 1919–1934*, Šiauliai, 1934.

²¹¹ **Balandis E.**, Iš pulko švietimo darbuotės, p. 11–114; **Abraitis V.**, Pulko švietimas, *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, Kaunas, 1934, p. 75–80.

vyskupystė nebuvo įsteigta. Vyriausiasis kariuomenės kapelionas neturėjo visų vyskupams suteiktų įgaliojimų, o atskiros kariuomenės dalys, jose tarnaujantys kariai ir jų šeimų nariai priklausė nuo savo vyskupų. Karo kapelionams atitinkamai niekada nebuvo suteiktos klebonų teisės. Dėl šių priežasčių istoriografijoje randamas teiginys, kad kariuomenėje egzistavo atskiras bažnytinis vienetas (1919–1940 m.), yra klaidingas.

Tiek Lietuvos katalikų bažnyčios padėčiai, tiek karo dvasininkijos institucijos funkcionavimui tam tikros įtakos turėjo Lietuvos vyriausybės vykdyta politika. Nuo III Seimo veiklos pradžios pradėta įdėmiau žiūrėti į karo kapelionų veiklą ir pokalbių su kariais turinį. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo kariuomenės dvasininkijos priežiūra tapo dar intensyvesnė. Neigiamai apie valdžios vykdytą politiką atsiliepę ar kitų politinių partijų idėjas propagavę karo kapelionai atsidurdavo kriminalinės policijos akiratyje. Nepaisant to, šis perversmas didesnės įtakos karo dvasininkijos institucijai neturėjo. Nebuvo griebtasi jokios karo dvasininkijos institucijos reorganizacijos, iš savo pareigų nebuvo šalinami netgi kitoms politinėms partijoms prijaučiantys karo kapelionai. Tiesa, asmeninės prezidento A. Smetonos simpatijos turėjo įtakos vyriausiojo kariuomenės kapeliono skyrimui.

Viena iš trijų pagrindinių kariuomenės dvasininkijos veiklos sričių buvo rūpinimasis karių religine praktika. Antroji karo kapelionų veiklos sritis buvo religinis karių ir kariūnų ugdymas ir švietimas. Savo nuožiūra sudarydami pamokų ir pokalbių programas karo kapelionai turėjo didžiausią veikimo laisvę. Pagal karo dvasininkijos institucijos įkūrimo idėją ir 1921 m. *Kariuomenės dvasiškijos statutą* karo kapelionai privalėjo rūpintis visais tikybos ir bažnytiniais kariuomenės reikalais, t. y. dirbti tik šiose srityse. Tačiau po 1920 m. suintensyvėjęs kariuomenės švietimo ir kultūros darbai, karo kapelionai buvo įtraukti ir į šią veiklą. Pagaliau 1926 m. kultūros ir pasaulietinio švietimo darbas oficialiai tapo viena iš trijų pagrindinių karo kapelionų veiklos barų. Tad kariuomenės gretose karo kapelionai buvo ne tik religingumo, tikėjimo tiesų, dorovės mokytojai ir puoselėtojai, bet ir bendrojo karių lavinimo ir užimtumo organizatoriai.

CLERGÉ DE L'ARMÉE LITUANIENNE DANS LES ANNÉES 1919–1940

Milda DINAPAITĖ
Université Vytautas Magnus

L'article Clergé de l'armée lituanienne dans les années 1919-1940 décrit l'institution du clergé de la guerre existait dans la République de Lituanie en 1919-1940 : sa structure et sa situation juridique sont déterminées, en plus l'influence de la politique pratiquée par l'autorité mondaine pour le fonctionnement de l'institution du clergé de la guerre est discuté, les domaines du travail du clergé de la guerre et l'activité pratiquée sont aussi décrits.

L'institution du clergé de la guerre créée au début des années 1919 devait occuper toutes les besoins des soldats concernant la religion. Cette institution était constituée par le service d'aumônier supérieur de l'armée ainsi que les aumôniers de la guerre des catholiques, orthodoxes, évangéliques, vieux-ritualistes et des judaïstes. Le document essentiel réglementé le statut de cette institution dans l'armée était le Statut du clergé de l'armée adopté en 1921. Cependant le statut existait lors de toute la période des années 1921-1940 a déçue le clergé de l'armée ainsi qu'il a laissé des imprécisions relatives à la subordination, les droits et les devoirs de cette institution qui compliquaient la situation et l'activité d'aumônier de la guerre ainsi que ses relations avec des soldats.

En absence d'instauration du diocèse guerrier de Lituanie, le service d'aumônier supérieur de l'armée ressortait absolument du Ministre de la sécurité d'État jusqu'à les années 1935, et au plus tard – du commandant de l'armée. Au près de l'autorité mondaine, il ressortait des hiérarques de l'église de Lituanie, c'est-à-dire de l'épiscopat ; mais après avoir instauré la province d'église de Lituanie – de l'archevêque de Kaunas. Quoiqu'il fût l'intendant de toutes les affaires d'église et de la région de l'armée ainsi que le chef des aumôniers de la guerre, il devait en tout cas accorder son activité avec les autorités d'église et mondaines.

L'orientation principale de l'activité du clergé de la guerre était le soin de pratique religieuse des soldats. Les aumôniers de la guerre célébraient les messes, pratiquaient la modération des soldats, bénissaient les drapeaux et les avions, conseillaient soldats en questions diverses par rapport à la morale et la conscience etc. Alors qu'ils n'avaient pas tous les droits octroyés aux curés, ils baptisaient, faisaient des mariages et des funérailles des soldats ainsi que de ces membres de famille. En outre, l'orientation d'activité très important du clergé de la guerre était l'enseignement religieux des soldats et des guerriers. Les aumôniers de la guerre faisaient les classes d'enseignement religieux-morals et pratiquaient les conversations au sujet religieux. Dès l'année 1926 un nouveau domaine concernant l'instruction mondaine et culturelle était attribué au clergé de la guerre. Finalement, les aumôniers de la guerre ressortaient aux Commissions de la culture et de l'instruction, en plus ils étaient leurs dirigeants très souvent.

CLERGY OF LITHUANIAN ARMY IN 1919–1940

Milda DINAPAITĖ
Vytautas Magnus University

In this article ‘Clergy of Lithuanian army in 1919-1940’, institution of military clergy that existed in the Republic of Lithuania in 1919-1940 is described: its structure and legal situation are established, influence of politics carried by temporal power to functioning of military clergy is described, working field and pursued activities of military clergy are defined as well.

Institution of military clergy found at the beginning of 1919 had to take care of all the religious demands of soldiers. This institution consisted of Chief military Chaplain Service and military chaplains of Catholics, orthodox, evangelists, old believers and Jews. Main document that regulated the status of this institution in the army was Statute of military clergy, initiated in 1921. However, this statute which was valid during the whole period of 1921-1940 did not justify expectation of military clergy and left a lot of obscurities related to jurisdiction of this institution, privileges and duties, which complicated the situation, activity and relations with soldiers of war chaplains.

Without having found Lithuanian war diocese, service of chief military chaplain up until 1935 immediately depended from Minister of National defence, later from the chief of army. Together with being subordinate to temporal power, he was also subject to hierarch of Lithuanian Church, that is episcopate and when Lithuanian ecclesiastical province was found, to archbishop of Kaunas. Despite being the manager of all the religious and church businesses of the army and chief of war chaplains, he had to coordinate his activity with ecclesiastical and temporal powers.

The main activity field of military clergy was taking care of religious practice for the soldiers. War chaplains would celebrate Mass, adjure soldiers, bless flags and planes, advised soldiers on various issues of moral and conscience etc. Despite not having all the powers given to priests,

they baptized, wed and buried soldiers and their family members. An important operational direction of military clergy was religious education to soldiers and cadets. Military chaplains would conduct lessons of religious-moral education and prepared discourses of religious content. From the year 1926, military clergy was attributed with culture and worldly education operational field. Military chaplains were members of military commissions of Culture and education; they were usually heads of such institutions.